BERÄTTELSE FÖR 1956

Hur ofta får man inte höra, att vetenskaperna mer och mer åker isär, att det icke finns någon kontakt mellan dem och att ingen försöker skapa enhet i mångfalden. Kunskapsmaterialet växer med åren såpass att man knappast kan överblicka sin egen vetenskap. Livet är kort och alla måste specialisera sig. Följaktligen blir gårdagens kunskapsområde snart en fakultet färdig att delas upp på ett antal mera begränsade ämnen. Vi kanske lever i en tid där analysen är förhärskande och experternas skara är en kommande samhällsgrupp.

Det torde vara ganska självklart att det i längden icke kan vara nyttigt att endast isolera sig i sitt privata fack. Då och då måste väl någon försöka få en överblick för att veta var vi står.

Hela vårt samhälle är ju beroende av fria kontakter och utbyten. Naturligtvis kan dessa ske per korrespondens eller genom publikationer, men det finns trots detta inget som går upp mot personliga kontakter, i synnerhet när man lever på en plats långt borta från sin vetenskaps centra. Etnograferna i Sverige är lätt räknade och här i staden finns bara tre.

Det är därför internationella kongresser är en räddning. Under 1956 slumpade det sig så, att två stora internationella kongresser råkade komma under samma år. För Etnografiska Museets del var de båda av största betydelse. Våra viktigaste samlingar är ju från Nya Världen och de är dessutom lika välkända som de är unika. Med ett sådant internationellt rykte ansåg vi oss tvungna att vara representerade vid Amerikanistkongressen, särskilt som den hölls i Köpenhamn.

Den allmänna etnografiska kongressen ägde denna gång rum i Philadelphia där det storartade, modernt utrustade museet var lokalen för förhandlingarna. Kongresser är en mycket dyr historia och i detta fall hade bidrag kommit in från *Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research*, som är den enda institutionen i världen vilken enbart stöder etnografisk forskning. Som läsaren gissar är den grundad av Dr. Axel Wenner-Gren. Denna fond ger också ut ett antal ytterst märkliga publikationer, handböcker och översikter över vad som göres inom etnografien och vi kan där se vår vetenskaps utveckling. På så sätt bildar Wenner-Gren Foundation med sin uppslagsrike chef Dr. Paul Fejos ett slags ständig kongress.

Philadelphia ligger långt från Göteborg. Så avlägset att ingen av oss

Fig. 1. Tre *wayang golek*-figurer från Java. Fr. v. en jätte (kanske en kurawa), Rawana och Anantaboga, ormarnas furste. H. 66, 69 och 75 cm. 56.14.20, 6 och 21. — *Three wayang golek figures from Java.*

ens hade drömt att få resa dit. Och så kom *Wenner-Grenska Samfundet*, Stockholm, som en räddande ängel och bjöd mig och intendent Henry Wassén på resa och uppehälle. Väl i Förenta Staterna fanns det så mycket att lära utanför kongressen, att vi absolut ville passa på tillfället när vi nu hade kommit dit. Mycket nytt skulle beskådas i museerna och många kolleger kontaktas. Kongresser är nyttiga ting för oss fåtaliga och isolerade etnografer.

Gåvor

Genom gåvor har samlingarna under 1956 ökats med inalles 78 föremål. Referensbiblioteket har erhållit 125 gåvor. De olika arkiven har dessutom fått mottaga ett flertal gåvor. För de skänkta föremålen redovisas närmare under rubriken Nyförvärv.

Till alla dem, som visat sitt stora intresse för Etnografiska Museet och dess verksamhet genom att utöka dess samlingar av olika slag och på så sätt lämna oss ett värdefullt stöd, framföres härmed ett vördsamt tack.

Nyförvärv

Att skaffa nya föremål till museet är något av ett lotteri. Nyförvärvens antal och kvalitet beror närmast på en rad tillfälligheter. En större ökning har ofta sin orsak i att en expedition kommit tillbaka eller att någon av museets vänner som arbetar i exotiska länder, lyckats skaffa oss en god samling. Annars får vi lita till det lilla anslag som står till vårt förfogande och välja och vraka och vrida på slantarna, tills vi fått bra saker som antingen fyller en lucka eller ger oss föremål av verkligt god kvalitet, där vi tidigare fått nöja oss med medelmåttiga. Naturligtvis får vi ständigt gåvor av välvilliga och intresserade personer, och detta är för oss till stor glädje.

Årets nyförvärv har icke varit många, men dess bättre finns det flera av god kvalitet.

Asien

Den största delen av tillskottet under året kommer från Asien och bland dessa föremål märkes flera gåvor. Museets gamla gynnare, konsul och fru Nils Sundevall, Enskede, har sålunda skänkt oss ett praktfullt silverkärl från Palembang på Sumatra (56.17.1), och genom deras förmedling lyckades vi också genom köp förvärva en pendang till detta kärl (56.18.1), båda tillverkade av tunt drivet silver. Liknande kärl liksom silversmidet i och för sig förekommer i de delar av Sydöstasien som influerats av den indiska kulturen. Då det vanligen gäller dyrbara föremål, har vi icke förut kunnat förvärva sådana silverpjäser. Det ena av dessa kärl är en 23 cm. vid skål på fot och det andra en skål utan fot men med lock, 25 cm.

Skådespelaren Benkt Åke Benktsson har alltid varit intresserad av vårt museum. Denna gång har han skänkt oss en mask som använts vid den siamesiska *khon*-teatern. Den är gjord i papier maché och målad i svart-rött-grönt samt guld. Ytterligare föremål som hör ihop med den siamesiska

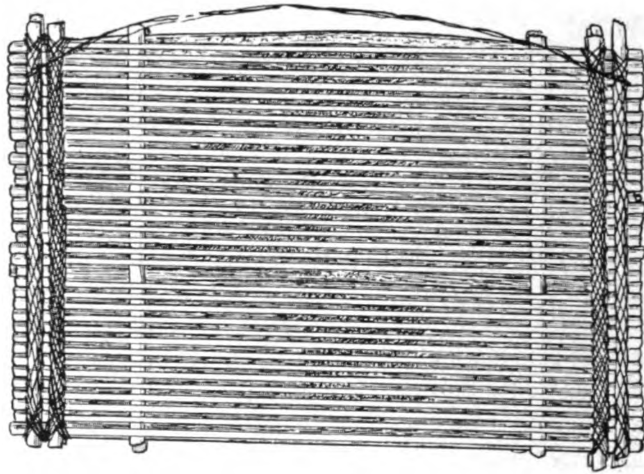

Fig. 2. Dubbelsidig halmcittra från Berhampur, Ganjam-distriktet, Orissa. B. 34,5 cm. 56.5.1. — *Reed cither with strings on both sides. From Berhampur, Ganjam District, Orissa.*

teatern har genom en egendomlig slump förvärvats. Den svenske generalkonsuln i Bangkok, Folke Enstedt, har sålunda utökat dessa samlingar med elva föremål (56.24.1—11). Fem av dessa är figurer av det slag som förekommer i *nang thalung*, en slags skuggspelsteater. I viss mån påminner de om de javanska *wayang kulit*-figurerna, som de torde ha en viss släktskap med. De övriga sakerna är modeller av en aktör och olika masker som användes vid *khon*-teatern. Herr Tore Håkansson, Malmö, har till museet skänkt två föremål från Indien, dels en dubbelsidig halmcittra från Berhampur, Ganjam-distriktet, Orissa (56.5.1, fig. 2), dels en i mönster vävd väska från lushai-stammen i Assam.

Våra samlingar från saora-stammen i staten Orissa, Indien, har utökats med sex föremål. De är en gåva från missionären Catherine Munroe, som hjälpte mig under min vistelse hos denna stam. Bland föremålen märkes smycken av mässing och av en typ som var mera vanlig förr än nu (56.16. 1—6).

Bland övriga gåvor märkes en eldpump från Filippinerna, skänkt av docent Harold Conklin, New York (56.26.1).

Vid sidan av vår komplettering av föremål från olika regioner försöker vi att specialisera oss på vissa allmänna kategorier. En av dessa uppgifter är att få ett jämförande material för olika slags textiltekniker. Genom våra utomordentliga textilsamlingar har vi redan hunnit en bit på väg. Som ett led i detta arbete inköpte vi en samling äldre vävnadstyper från

Fig. 3. *Wayang golek*-figurer från Java. Hör till Amir Hamzah-cykeln. H. 68, 60, 65 och 66 cm. 56.14.19, 10, 12 och 8. — *Four Javanese wayang golek figures of the Amir Hamzah cycle.*

Japan (56.21.1—19), där olika slag av utsparningsmönstring, särskilt en pressningsteknik, är representerade. De prover vi har skaffat kommer från olika delar av Japan och anses nu vara mycket svåröverkomliga.

Från östra Himalaya-området har vi hittills icke haft något större antal föremål. Emellertid har vi under året lyckats skaffa några saker från mishmi-stammen i Sadya-distriktet i östligaste Assam. Kulturerna i dessa trakter kan anses vara utlöpare från dem som finns i Bortre Indien, och de nya föremålen bör därför närmast sammanställas med våra samlingar från Burma. I samma samling finns också föremål från olika platser i Orissa och Bengalen och dessa är mera typiskt indiska.

Dramatiska spel och seanser har en viktig plats i många exotiska kulturer och det är en av våra uppgifter att så småningom skaffa några typsamlingar rörande de exotiska folkens skådespel. Vi blev därför mycket entusiastiska när vi fick tillfälle att inköpa skådespelare Benkt Åke Benktssons mycket förnäma samling av *wayang golek*-figurer från Java (56.14.1—21).

Det finns olika slag av *wayang*. I *wayang kulit* spelar man med figurer skurna ur buffelläder och scenerna är bl. a. hämtade från två indiska epos,

Mahabharata och Ramayana. Hjältar från Mahabharata som Yudistira, den rättrådige konungen, Arjuna, den ridderlige kavaljeren, och Bima, orättvisornas bålde bekämpare, levandegörs här. Alla tre hör de till *pandawa*-bröderna som strider mot sina hundra kusiner *kurawa*. Fastän motiven är indiska, kan man misstänka en inhemsk primitiv grundval som liknar en manshusritual, där förfäderna uppenbarar sig för stammens vuxna män. Man spelar då det är mörkt, och då figurerna belyses framträder skuggorna på baksidan av en tygskärm. Detta spel i svart och vitt får kvinnorna se, medan männen sitter på andra sidan duken och tittar på de färggranna figurerna.

Wayang golek saknar »skuggspelets» sakrala karaktär. *Golek* betyder rund och *wayang golek* spelas med marionetter, klädda i ofta batikmönstrad sarong. Detta spel sker i dagsljus och det finns då ingen skärm som skiljer män och kvinnor åt. Förutom motiv från Mahabharata och Ramayana finner man här också scener från Amir Hamzah- och Damar Wulan-berättelserna. De förra har mohammedansk och persisk bakgrund. De skildrar en av islams stora hjältar, Amir Hamzah, känd för sina krigiska bedrifter och sina kärleksäventyr med den persiska kungadottern Muninggar. I Damar Wulan-cykeln förflyttas vi till det gamla Madjapahit-riket på östra Java. Hjälten är en ung adelsman, som till sist blir drottningens gemål.

Wayang golek är särskilt populärt på västra Java. I den samling som museet nu förvärvat finns figurer från alla fyra cyklerna. Bland Ramayana-figurerna märkes både Rama och hans fiende, jätten Rawana. En av jättarna bland Mahabharata-figurerna är möjligen en kurawa och en annan av figurerna kan vara Prabu Salja, Mandraka-konungen, som faller i en strid mellan pandawa och kurawa. Yudistira avlossar ett magiskt vapen och Prabu Salja stupar. En annan av figurerna är Gatutkatja, Bimas son, liksom sin fader en stor krigare. En av samlingens bästa figurer föreställer ormarnas furste Anantaboga. Amir Hamzah-figurerna är flera och från Damar Wulan-cykeln finns både Damar Wulan själv och en annan figur som troligen föreställer Menak Djingga, en rebellfurste vilkens huvud Damar Wulan tog och sedan överlämnade till Madjapahit-drottningen.

Amerika

Årets amerikanska förvärv är fåtaliga. De består till största delen av gåvor som kunnat förmedlas av intendenten Wassén vid hans resor i Syd- och Centralamerika 1955 samt i Nordamerika i samband med den internationella kongressen i Philadelphia. Intendent Wassén besökte då bl. a. museerna i Chicago och Washington. Mr. Alan R. Sawyer, en av cheferna

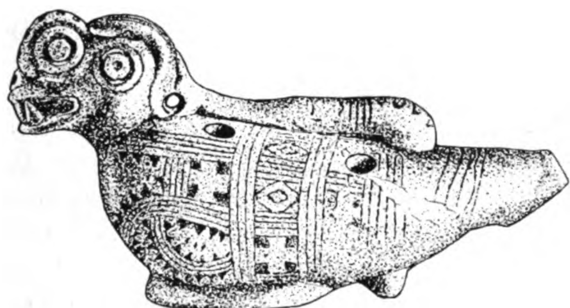

Fig. 4. Okarina av lergods från Costa Rica. L. 15 cm. 56.2.2. — *Ocarina of pottery from Costa Rica.*

vid *Art Institute of Chicago*, medsände sålunda två sländtrissor som funnits vid grävningar i Ica-dalen, Peru (56.22.1—2), och tre små pilspetsar från Tiahuanaco, Bolivia.

I Washington överlämnade Dr. Clifford Evans vid *United States National Museum* en exakt avgjutning av en guldfigur från Antioquia, Colombia (56.25.1). vars original utförts i *à cire perdue*-teknik, dels en samling gipsavgjutningar av arkeologiska typföremål huvudsakligen från Puerto Rico och Santo Domingo. Originalen till dessa avgjutningar finns i U. S. National Museum. Det skulle givetvis vara önskvärt, om vi kunde skaffa flera västindiska original av olika typer av stenföremål. Tyvärr är dessa föremål numera strängt taget omöjliga att komma över, även om vi hade råd att köpa. Därför kan på museerna gjorda, exakta avgjutningar fylla viktiga luckor, och vi är också tacksamma mot U. S. National Museum som låtit oss erhålla dessa kopior.

Även några intressanta colombianska föremål kunde erhållas i avgjutningar från *Instituto Colombiano de Antropología*. Vår legation i Bogotá åtog sig älskvärt att förmedla hemsändandet. Två av föremålen är ansiktsmasker, varav originalet till den ena är funnet vid Rio Blanco, dep. Tolima (56.10.1), och den andra representerar en förspansk fas av Tairona-kultur i norra Colombia. Originalet till den senare är av polerad mörkgrå granit och förvärvades av den colombianske etnografen G. Reichel-Dolmatoff till museet i Santa Marta. En tredje avgjutning (56.10.3) består av en Taironavissla.

I Costa Rica använder man sedan några år termen Linea Vieja för att beteckna ett fyndområde, som ligger i ett avsnitt på vägen mellan Limón och San José. Från denna trakt har vi som gåva av Mr. Charles S. Balser erhållit dels ett vackert lerkärl (56.2.1, fig. 5), dels en okarina i lergods

Fig. 5. Litet lerkärl från Costa Rica. H. 7 cm. 56.2.1. — *Small pottery vessel from Costa Rica.*

(56.2.2, fig. 4). Instrumentet i djurform är försett med ristad ornamentik. Det eleganta lilla kärlet som är målat i negativ teknik och till formen karakteriseras av tre »bröst», utgör jämte occarinan ett mycket gott tillskott till samlingarna från Costa Rica, som på museet tyvärr endast är fragmentariska.

Det enda inköp av amerikanska föremål som har gjorts under året, är en filt eller mantel från navaho-indianerna i sydvästra Förenta Staterna (56.29.1). Vävnaden är mycket stor, 235 × 139 cm, och är utförd i ofärgat ullgarn, där naturfärgerna i olika nyanser vitt, grått och svart bildar ett mycket elegant mönster i s. k. diamond style, som var vanlig under senare delen av 1800-talet. Manteln inköptes i Philadelphia i samband med min vistelse vid kongressen. Vi har visserligen förut ett fåtal navahotextilier men den nyköpta är ett gammalt men dock välbevarat föremål av hög kvalitet, och den har sannolikt icke varit till avsalu för turister.

Söderhavet

Bland förvärven till söderhavssamlingarna märkes ett antal föremål (56.1.1—13) vilka museet erhållit som gåva av Mr. K. A. Webster, London. Mr. Webster som är nyazeeländare, är bland etnografer känd för sin fina privatsamling av maori-föremål. Hans gåva, som inte är den första till museet, omfattar föremål från bl. a. Nya Guinea och västra Polynesien samt några maori-saker, bl.a. en krok för spinnfiske av *kahawai*, en fisk som uppträder i stort antal i flodmynningarna vid vissa årstider. Bland gåvorna är också en söderhavskanot som skänkts av hr Eskil Magnusson, Göteborg.

Museet har köpt ett fijianskt miniatyrtempel (56.15.1). Det är ett vackert snörmakeriarbete av kokosgarn på en stomme. Nertill är det prytt med fyra *Ovula ovum*-snäckor. Dessa snäckor prydde takåsändarna på Fijiöarnas tempel. Miniatyrtemplen har tidigare kallats tempelmodeller

Fig. 6. Miniatyrtempel från Fiji-öarna. H. 75 cm. 56.15.1. — ***Fijian miniature temple of sennit.***

men enligt den senare Fiji-forskningen är de närmast att betrakta som ett slags orakelhus. De små fijianska dubbelfigurerna av valtandsben — endast tre sådana är kända, alla i brittiska museer — har troligen varit placerade i dylika miniatyrtempel inne i de egentliga templen, *mbure*.

Med tanke på det tidiga intresset för kuriositeter i Söderhavet kan det misstänkas att en del av dessa miniatyrtempel tillverkats för den västerländska kuriosamarknaden. De infödda i Söderhavet insåg ganska tidigt att det fanns avsättning för deras föremål. En hel del maori-föremål — redan från 1800-talet — utmärker sig för en rikedom i sniderier och orna-

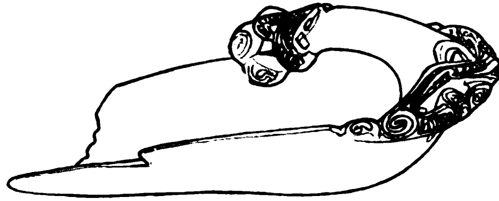

Fig. 7. Snidat öskar av trä från maori. L. 41 cm. 56.7.1. — *Maori canoe bailer.*

ment, man kan tala om ett slags *maori*-barock, som skiljer dessa föremål från de äldre föremålen — dem som t. ex. Cook samlade. Maori tillät aldrig att ornamenten på de föremål som de själva skulle använda, hindrade föremålens användning. En paddel fick inte vara så snidad att handen inte fick ett säkert grepp.

Till den grupp av föremål som förekommit särskilt rikligt på etnografimarknaden hör de s. k. ceremonialyxorna från Mangaia. Man kan förmoda att en hel del av dessa yxor — vilkas skaft är så rikt snidade — mera gjorts för avsalu än för rituellt användande. Museet har nu lyckats erhålla ett bättre exemplar av en sådan yxa (56.15.2). Etnografien vet egentligen mycket litet om hur dess yxor har använts. Peter H. Buck — en av de ledande söderhavsforskarna — kunde endast misstänka att de på något sätt hade varit en symbol för Tane, timmermännens gud. Han stöder detta sitt antagande på en uppgift från Tahiti, där hantverkarna placerade sina yxor i Tanes tempel natten före ett viktigt arbete. Vissa ceremonier utfördes för att man skulle få yxorna att »somna» på kvällen och »vakna» på morgonen. I en kultur där arbetsyxor undergick en tempelritual för att få *mana* från guden Tane, är det — enligt Peter H. Buck — inte underligt att man i ett annat område — på Mangaia — skulle ha gjort yxan till symbol för hantverkarnas skyddsgud, Tane-mata-ariki.

Nyförvärven från Polynesien omfattar också ett snidat öskar av trä — med handtaget vänt in mot skopans öppning som i våra bohusländska öskar — och en matskål av trä. Skålen är troligen ett äldre föremål som snidats med stenverktyg. Både öskar och matskål är från maori. Bland söderhavsförvärven är också en fiskkrok från Tonga-öarna, insamlad redan 1845 av en engelsk sjöofficer.

Afrika

Fru Helen Nystroem, Marstrand, har berikat våra samlingar från Etiopien med några praktfulla smycken av silver samt ett halsband (56.13.1—3). Silversakerna består av ett par tunga, välbearbetade ringar samt ett hals-

band med kulor av drivet silver, i vilket hänger en stor fyrkantig amulettbehållare. Den senare är ornamenterad i filigran på framsidan. Föremålen är av mycket god kvalitet och båda är sannolikt amhara-arbeten.

Röhsska Konstslöjdmuseet har till oss överfört ett stolaliknande band av rafiaväv (56.27.1). Troligen har detta tillverkats hos den katolska missionen i Mushenge, sätet för bushongos kung i Belgiska Kongo, där man undervisar i gammal vävteknik. Bandet är mönstrat på vanligt sätt med isydda rafiatofsar så att det får en flossaliknande effekt. Tofsarna är ofärgade och detta anses vara typiskt för bambala-stammen, som är en del av bushongo. Ofta försöker den katolska missionen att följa traditionella afrikanska stilar och hantverk för sina kultföremål.

Som redan nämnts i föregående års tryck hade vi fått en mycket förnäm samling från bakuele, en stam som är ytterst litet representerad på andra museer. I år har vi fått ett komplement till denna samling och dessutom tre kastknivar från gbaya (56.32.1—13). Bland bakuele-sakerna märkes en smidesbälg, fyra flätade mattor av utomordentlig kvalitet, och dessutom några andra saker. Dessa föremål har insamlats 1954—1955 av missionärerna John och Ellen Hilberth.

Arktiska folk

Endast fem föremål utgör nyförvärven till denna avdelning (56.6.1—5). De består av s. k. *tupilak*, ett slags små figurer, 6—9 cm långa, och skurna i ben. De tillverkas i Östgrönland av trollkunniga personer för att bringa död över sina medmänniskor. De föreställer människoliknande varelser och deras utseenden är som från en mardröm. På ett av benen har figurerna något som liknar en eskimåstövel, vilket lär vara typiskt för dessa hemskt grimaserande beläten.

Bibliotek, arkiv och kataloger

Referensbiblioteket

Detta visar för 1956 en ökning med 456 nr böcker och särtryck till slutsiffran 12024. Ökningen har skett genom 150 nr köp, 176 nr byten, 125 nr gåvor och 5 nr diverse (egna fotostateringar o. d.). Biblioteket har med tacksamhet mottagit arbeten av generalkonsul Folke Enstedt, Bangkok, dr Clifford Evans Jr., Washington D. C. (10 nr), ingeniör Carl Ludvigs, Nordiska Museet (15 nr), dr G. Reichel-Dolmatoff, Cartagena, sjökapten Folke Sundén samt Kungl. Svenska Beskickningen i Mexico. Av den egna personalen har museichefen skänkt 12 nr, fil. lic. K. E. Larsson 3 nr, fröken Elisabeth Palmers 3 nr och intendent Henry Wassén 35 nr.

Bildarkivet

Under 1956 har en ökning skett med serienumren 13586—14126, inalles 271 bildark, vilket är ett betydande tillskott. Utom bilder tagna för illustrationsändamål i samband med utgivandet av årsberättelserna för 1952—54 och museets utställning Färg och Väv (som pågick i slutet av 1955) kan bland tillskotten särskilt nämnas en serie kopior med motiv från Alor, Indonesien, efter originalnegativ ställda till förfogande av dr Cora Du Bois, Cambridge, Mass., som på sin tid gjort museets värdefulla etnografiska samling från nämnda ö, samt vidare ett antal fotografier visande föreställningar med *wayang topeng* i presidentens palats i Djakarta. Dessa fotografier har älskvärt ställts till förfogande av Moh. Amir Sutaarga, Djakarta. Med stor tacksamhet nämnes också en komplett bildserie över utställningen »Highlights of Latin-American Archaeology» i United States National Museum, Washington D. C., överlämnad av Dr. Clifford Evans, Jr., vidare en bildserie över en sällsynt typ av keramik från Ica-dalen, Peru, lämnad av Mr. Alan R. Sawyer vid Chicago Art Institute samt en serie fotografier från utställningen »The Montaña» i American Museum of Natural History, New York, skänkta av denna institution. Bildserierna erhölls i samband med intendent Wasséns studiebesök i dessa centra hösten 1956.

Antalet negativ har under 1956 ökats med 262 till 8588.

Kartarkivet

Detta har under året utökats med tre gåvor (nris 256—258), bl. a. en stamkarta över Indien utgiven av Department of Anthropology, Government of India, och en blåkopia av en arkeologisk karta över ruinområdet i Chan-Chan, Peru, den senare kartan skänkt av Kungl. Svenska Beskickningen i Lima.

Klichéarkivet

Under 1956 har detta erhållit samtliga för årsberättelserna 1952—54 använda klichéer = nris 4114—4189.

Pressklipparkivet

Detta har liksom förut fått ständiga tillskott av aktuellt material, speciellt från Centralamerika genom generalkonsul Hilding Svahn i San Salvador och från Mexico och Peru genom våra beskickningar i dessa länder.

Skioptikonarkivet

Genom ett tillskott av 22 bilder nåddes slutnumret 2273. I ökningen märks speciellt en serie färgbilder tagna på museet av peruanskt arkeologiskt material, både textil och keramik.

Diskoteket

Detta år har detta arkiv vuxit med 24 specialskivor till slutnumret 216. Nris 195—216, som utgör ett urval av folkmusik från exotiska folk över hela världen, inköptes av museichefen vid hans vistelse i New York. I samband med hans besök vid Wenner-Gren Foundation fick museichefen genom dess chef, dr Paul Fejos, en gåva av viss apparatur för vår blivande grammofonanläggning. Då det är meningen att denna först skall byggas upp under 1957, ber vi få återkomma härom i nästa årstryck.

Utställningar och vård av samlingar

Stora Trapphallen och de angränsande salarna har hyst våra tillfälliga utställningar, senast »Färg och väv» 1955. Jämsides med arbetet på en lämplig ram till dessa, något som lätt och snabbt kan monteras upp och ner, har pågått en ny utställning av museets samlingar från Indonesien och Söderhavet. Egentligen var det efter negerkonstutställningen 1953 som detta arbete togs upp. Bl. a. hade det visat sig att den permanenta utställningen här borde ordnas så, att salarna lätt kunde omändras. Den ständiga utställningen skulle vara sådan, att golv och väggytor ovanför montrerna lätt kunde frigöras.

Under 1954 påbörjades omställningen av museets indonesiensamlingar. Uppe i Stora Trapphallen gavs en bred bild av toradjafolkens kultur på Celebes, något som var möjligt tack vare förre museichefens, Walter Kaudern, enastående samling. I samma sal placerades också ett urval av borneoföremålen, medan montrarna nere i trappan fick hysa våra bättre saker från Java, Bali och Sumatra.

Trapphallen och de kringliggande salarna har takbelysning och då en del mycket värdefulla textilier som inte tål dagsljus utställdes i Celebessalen, var vi tvungna att täcka över de inre takfönstren. Särskilt en basttygsklädnad som förekommit i dödskulten hos toradja och som numera är oersättlig, gjorde denna åtgärd nödvändig. Belysningen ändrades nu så, att artificiellt ljus insattes i montrarna. I de fall då någon fara icke kunde påräknas från lysämneslampor monterades sådana in, men ett tjockt mjölkglas sattes in mellan ljuskälla och föremål. I andra montrar där man hade ömtåliga föremål som den nämnda basttygsklädnaden, användes i

stället vanliga glödlampor med inte alltför stor ljusintensitet. Det som egentligen är ett ideal för alla ömtåliga föremål — skydd mot det starka dagsljuset — har kunnat förverkligas i Celebes-salen.

I de båda angränsande rummen — Söderhavs-salen och Burma-salen — har vi låtit dagsljuset härska helt. Dels är föremålen här inte så ömtåliga, dels har vi på det viset lyckats få en viss omväxling i utställningsarrangemangen, något som ytterligare poängteras genom ljusa bakgrunder i Söderhavs-salen. Det är meningen att det rum som skall hysa bl. a. Nya Guinea och vissa delar av Bismarck-arkipelagen, också skall ha artificiell belysning och täckta takfönster. Föremålen från dessa områden är ofta rika på färger, medan den större Söderhavs-salen rymmer Mikronesien och Polynesien samt de ögrupper i Melanesien där föremålen mera utmärker sig för sin form — ibland formrikedom som hos maori på Nya Zeeland — än för sina färger. Söderhavets två stora konstområden: det koloristiska och det mer formbetonade får på det viset två olika utställningsmiljöer.

Då hela Indonesien inte kunde utställas i Stora Trapphallen, bl. a. därför att vi ville ge en så bred bild som möjligt av toradjafolkens kultur, var vi tvungna att ställa ut våra samlingar från de mindre Sunda-öarna och från Moluckerna i en del av Söderhavs-salen, i direkt anslutning till Celebesutställningen i Stora Trapphallen. Det största utrymmet bereddes här föremålen från Dr. Cora DuBois' alorsamling. Söderhavs-salen kom på det sättet att omfatta östra Indonesien, Mikronesien och Polynesien och vissa öar i Melanesien. För Söderhavet som helhet gjordes en del allmänna utställningar om sjöfart, fiske, jordbruk, pengar och basttyg.

Större föremål placerades fritt i grupper på golvet, där vi tidigare haft skrymmande kanoter som nu har fått magasineras tills vi får ett nytt museum med gott om plats. De föremål som står fritt i Söderhavs-salen är lätt flyttbara liksom de föremål som finns på väggarna ovanför montrerna. På det viset kan söderhavssalen lätt användas till en tillfällig utställning liksom Celebes- och Burma-salarna, där de fritt utställda föremålen också lätt kan flyttas.

Söderhavs-salen iordningsställdes under våren 1956 och detta arbete leddes av t. f. intendenten Karl Erik Larsson, som också arbetat ut den allmänna planen för Indonesien- och Söderhavsutställningarna. Denna plan har redan kommit fram i redogörelsen för utställningsarbetet, men den rymmer också ett mottivval som inte är regionalt. Eftersom museets lokalutrymmen är begränsade har utställningen av Indonesien och Söderhavet också fått belysa vissa kulturella fenomen som berör förfäderskulten; det primitiva samhällets uppdelning i två sfärer: de vuxna männens samt barnens och kvinnornas; pojkarnas initiation i de vuxna männens grupp; manshuset-

bytemplet; de exotiska folkens skådespel. Alla dessa företeelser kan i Söderhavet samlas i en framställning där ofta manshuset är skådeplatsen och dramatiken är knuten till festen för förfädren och de ungas inträde i de vuxnas värld.

Söderhavsutställningen var, liksom en nyutställning av de afrikanska samlingarna och en omställning av de sydamerikanska, färdig just till Skandinaviska Museiförbundets möte i staden.

Tiden före detta möte som ägde rum i juni, kännetecknades av ett intensivt arbete. Intendent Henry Wassén ställde om de båda Sydamerika-salarna efter modernare principer och afrikautställningen ordnades av mig med hjälp av tre etnografistudenter, av vilka två var afrikaspecialister, fil. stud. Britt Lindholm och fil. stud. Olof Djurfeldt, medan den tredje, fil. kand. Jan Hoffman tjänstgjorde som museipraktikant.

Intendent Wasséns omställning av de båda Sydamerika-salarna var mycket omfattande. De sydamerikanska samlingarna är museets största och finaste och etiketter och montage behövde i flera fall göras om, ett arbete som var mycket tidsödande och som med tanke på tidsnöden och bristen på folk — före museimannamötet arbetades på tre utställningar samtidigt — ställde stora krav.

Den sal som ursprungligen varit avsedd för Afrikas etnografi har under de senaste åren i brist på annat utrymme måst användas som uppacknings- och konserveringslokal. Då det för museimannamötet var nödvändigt att ingen sal var avstängd och hindrade en fri cirkulation inom museibyggnaden ansåg vi oss i sista stund tvungna att göra en permanent Afrika-utställning. Då utrymmet i Afrika-salen är mycket knappt kunde endast ett urval av våra samlingar medtagas. Utställningen koncentrerades sålunda i hög grad och kom endast att gälla Afrika söder om Sahara. I förrummet vid trappuppgången utställdes samlingar från den befolkning som egentligen inte är negrer, bushmän och pygméer. Den stora salen delades i två hälfter, varvid ena långsidan fick behandla olika områden inom Afrika, medan den andra tog upp mera allmänna företeelser från det jämförande studiet. I den regionala avdelningen utställdes föremål dels från jordbrukande, dels från boskapsskötande stammar. Mellan dessa båda grupper insköts en sektion för haussafolket vilket fick representera Sudan. Bland de allmänna kategorierna märktes mynt, smideskonst, korgflätning, konst, religion och musikinstrument. Utställningen är i första hand avsedd för skolor och den är uppställd så, att man med utgångspunkt från olika grupper av föremål lätt kan hålla föredrag över grunddragen i Afrikas etnografi. I utställningsarbetet deltog som smakråd konstnär Paul Källström och dessutom två elever från Slöjdföreningens Skola, Jörgen Byström och Harald Lyth.

Fig. 8. Fönsterskyltning med exotiska stråhattar. — *Exotic strawhats on display in the Museum's window.*

Museets fönsterskyltningar utåt Norra Hamngatan har under året varit både många och omväxlande. Den redan i förra årstrycket omnämnda »Kurare» kvarstod till mitten av mars då den ersattes av »Afrikanskt smide» som visade exempel på negersmedernas redskap och alster. Detta fönster efterträddes av »Kulturkontakt» där olika stråhattar från exotiska folk ställdes ut tillsamman med en europeisk sådan. Fönstrets tema — lånet av en idé från vår egen kultur — åskådliggjordes med en teckning av La Pérouse där de infödda på Påskön stjäl en hatt från västerlänningarna. Detta försommarfönster efterträddes av två som visade skodon från olika delar av världen. Unescos internationella museivecka, 5—12 oktober, celebrerades med en skyltning som kallades »Ett museums två fönster», visande vår syn på de infödda och de infföddas syn på oss. I anslutning till höstens onsdagsvisningar som sköttes av t. f. intendenten Karl Erik Larsson och som kallades museivandringar, hade ett särskilt fönster gjorts där ett antal föremål utan etikett ställts ut — så som etnografen möter dem i fält ofta utan att från början veta något om dem. De fyra visningarna avhandlade de exotiska folkens teknik, samhälle, religion och konst. Det etikettlösa fönstret avlöstes av en utställning av ett av årets nyförvärv, en s. k. ceremonialyxa från Mangaia. Mot årets slut gjordes ett julgrant

fönster som visade ett annat nyförvärv, några av de *wayang golek*-figurer som inköpts. Detta fönster kallades »Dockteater från Java».

Etnografiska Museet har också bidragit med skyltningar i två bibliotek. I Guldhedens Folkbibliotek ställde vi ut föremål i två entrémontrar. Föremålen utställdes tillsammans med böcker om beteende- och kulturmönster samt om de primitiva folkens konst. Den andra skyltningen ägde rum i Torpa Folkbibliotek.

I samband med en utställning som *Koninklijk Instituut voor de Tropen* i Amsterdam anordnade över temat »6000 års skrivkonst» utlånade vårt museum ett antal föremål.

Konserverandet av Wellcome-samlingen — se föregående årstryck — har under året fortsatt och är nu helt klart.

Under flera år har vi haft stora besvärligheter med bristande utrymme för magasinering. Glädjande nog har det delvis blivit en förbättring genom att vi fått hyra en utmärkt källarlokal i det Gamla Stadsbiblioteket. Detta betyder en stor lättnad. En hel del omordnings- och reparationsarbeten behöver dock göras innan detta magasin kan utnyttjas till sin fulla kapacitet.

Övrig verksamhet och personalia

Undertecknad och intendent Wassén har under året besökt två internationella kongresser, vilket redan omnämnts. I Göteborg bjöds det också på kongress. Det Skandinaviska Museiförbundet gästade staden.

Efter avslutandet av Köpenhamns-kongressen var det åtskilliga deltagare, som passade på tillfället att resa till Göteborg för att se museet. Flera stannade en längre tid för forskning, och det är nu många år sedan vi haft så många amerikanister i våra samlingar som denna gången. Det verkade faktiskt som om den sydamerikanska sektionen av amerikanistkongressen fortsatte sitt arbete i denna stad.

Intendent Wasséns och mitt besök vid kongressen i Philadelphia ordnades så, att en av oss reste litet tidigare än den andre. På det viset behövde vi icke samtidigt vara frånvarande från museet under en längre tid. Själv hann jag med att besöka institutioner och museer i New York, New Haven, Salem och Boston. Intendent Wassén besökte Chicago, Washington, Cambridge, New York, Baltimore och Salem.

Intendent Stig Rydén lämnade i januari på egen begäran sin anställning vid museet för att tillträda en befattning vid Statens Etnografiska Museum i Stockholm. Den vakanta intendentstjänsten uppehölls fr. o. m. 19 mars till årets slut av fil. lic. Karl Erik Larsson. Han tjänstgjorde också som t. f. museichef under tiden 20/8—24/9.

Herrar Otto Puusta och Olof Brändström har under hela året tjänstgjort vid museet i statlig arkivarbetstjänst för speciella arbetsuppgifter. Det har särskilt gällt vissa kataloger och arkivritning.

Den 22 februari avled professor emeritus Rafael Karsten, Helsingfors. Professor Karsten var professor i praktisk filosofi, men arbetade en hel del med sydamerikansk etnografi. Som resultat av de många expeditioner han gjorde till olika indianstammar i Sydamerika, främst hans fältforskningar hos jivaro-indianerna i östra Ecuador, har han publicerat en mängd för etnografien betydande arbeten. Museets etnografiska samling från jivaro och en del andra ecuadorianska stammar utgör ett bestående minne över hans gärning.

Under 1956 har museet haft nöjet mottaga bl. a. följande personer för studier och forskning i samlingar, arkiv, etc.:

Docent BENGT ANELL, Uppsala; Mr. GEORGE M. APPELL, Peabody Museum, Harvard University, Cambridge, Mass.; Miss M. A. BENNET CLARK, British Museum; Fil. dr GÖSTA BERG, Styresman för Nordiska Museet, Stockholm; Arkitekt L. BEZACIER, École Française d'Extrême-Orient, Paris; Dr. MIROSLAV BURIAN, Directur de l'Administration des Monuments Historiques, Praha; Dr. G. H. S. BUSHNELL, University Museum of Arch. & Ethn., Cambridge; Prof. J. M. CRUXENT, Universidad Central och Museo de Ciencias Naturales, Caracas; Miss ANNE DICKEY, New Zealand; Mr. ADRIAN DIGBY, Keeper, Department of Ethnography, British Museum; Dr. och Mrs. PETER DRY, London; Sr. ALBERTO ESCOBOSA, Mexico, D. F.; Konservator KJELL FALCK, Bergen; Mrs. MOLLY FALLA, Wellington, N. Z.; H. K. H. FRIEDRICH ERNST, Prinz von Sachsen Altenburg; Dr. SANTIAGO GENOVÉS, Cambridge och Mexico; Mr. och Mrs. ALISON GERNSHEIM, London; Ds. H. HACK, Kon. Inst. v. d. Tropen, Amsterdam; Med. dr BRUCE W. HALSTEAD, Loma Linda, Calif.; Förste intendent och fru CARL HERNMARCK, Stockholm; Pastor och fru J. HILBERTH, Askersund; Dr. KARIN HISSINK, Frobenius-Institut, Frankfurt a. M.; Prof. NILS M. HOLMER, Lund; Docent ÅKE HULTKRANTZ, Stockholm; Dr. KÄTHE HYE-KERKDAL, Wien; Hr TORE HÅKANSSON, New York; Miss SHULAMITH KATZNELSON, Rector, Ulpan Akiva, Natania, Israel; Dr. G. KUTSCHER, Ibero-Amerikanische Bibliothek, Berlin; Mr. OLOF LARSSON, Museum of Arts & Sciences, Rochester, N. Y.; Dr. HENRI LEHMANN, Musée de l'Homme, Paris; Sr. LEOPOLDO I. MALDONADO, México, D. F.; Dr. BRIGITTE MENZEL, Mus. f. Völkerkunde, Berlin; Miss CHIE NAKANE, Tokyo University, Tokyo; Prof. KNUT PIPPING, Åbo; Mr. GEORGE KELLESLEY ROBSON, Tasmania, Australia; Dr. KATESA SCHLOSSER, Kiel; Dr. ROSWITHA SCHMID, Immenstadt, Bodensee; Dr. MEINHARD SCHUSTER, Frobenius-Institut,

Frankfurt a. M.; Dr. GUNNAR WEISAETH, Norges Landbrukshögskole, Vollebekk; Sr. ANTONIO VILLASEÑOR, México, D. F.; Mr. DAVID WILSON, British Museum; Dr. OTTO ZERRIES, Staatl. Mus. f. Völkerkunde, München och Ds. R. T. ZUIDEMA, Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

Följande arbeten gällande museet och därtill hörande har under 1956 publicerats av tjänstemännen eller andra nära medarbetare:

IZIKOWITZ, KARL GUSTAV: *Berättelse för 1952*. Pp. 3—19 i Etnografiska Museet, Göteborg, Årstryck 1953—1955. Göteborg 1956.

» » » *Resa i Indien*. Pp. 20—42 i Etnografiska Museet, Göteborg, Årstryck 1953—1955. Göteborg 1956.

» » » *Berättelse för 1953*. 17 pp. i Etnografiska Museet, Göteborg, Årstryck 1953—1955. Göteborg 1956.

» » » *Berättelse för 1954*. 12 pp. i Etnografiska Museet, Göteborg, Årstryck 1953—1955. Göteborg 1956.

LARSSON, KARL-ERIK: *Snäcktrumpeterna på Fiji*. Pp. 13—23 i Etnografiska Museet, Göteborg, Berättelse för 1954. Årstryck 1953—1955. Göteborg 1956.

RYDÉN, STIG: *En arkeologisk forskningsresa i Bolivia 1951—52*. Pp. 43—60 i Etnografiska Museet, Göteborg, Berättelse för 1952. Årstryck 1953—1955. Göteborg 1956.

» » *The Erland Nordenskiöld Archaeological Collection from the Misque Valley, Bolivia*. 137 pp. *Appendix*, pp. 139—143: *Textile Fragments from a Burial Cave at Perez, Mizque Valley* by ELISABETH STRÖMBERG, Etnologiska Studier 22. Göteborg 1956.

WASSÉN, S. HENRY: *Salem, Massachusetts, en segelsjöfartens minnesborg*. Transbladet, årg. 20:1, (1 jan. 1957), pp. 4—9 Göteborg 1956.

KARL GUSTAV IZIKOWITZ

LES PORTRAITS BAOULÉ ET LEUR BASE SOCIALE

Par BRITT LINDHOLM

Le royaume Baoulé, situé sur la Côte-d'Ivoire en Afrique, a été, d'après les légendes du pays, fondé vers 1730 par une femme nommée Aoura Pokou qui s'était enfuie dans cette région, emmenant partisans, famille et esclaves, à la suite d'une violente guerre de succession qui avait eu lieu en Ashanti après la mort de Osai Toutou.[1]) La population qui occupait alors la région et qui était composée principalement de Senoufo et de Gouro fut repoussée, un solide état féodal se fonda et Aoura Pokou se fit proclamer souveraine du pays. Des huit tribus que Pokou avait emmenées, quatre étaient Ashanti et les quatre autres étaient probablement formées de diverses populations Akan et Zema que les Ashanti avaient vaincues avant l'émigration.[2]) La langue Baoulé appartient au groupe Akan et à son sous-groupe Agni.[3]) Même au point de vue culturel les Baoulé font partie des autres tribus Agni, mais ils s'en sont légèrement différenciés surtout au point de vue physique, par suite de leur mélange avec les populations autochtones de la région.[4])

Les portraits. Caractères généraux.

La sculpture en bois des Baoulé, très évoluée, comprend principalement des statuettes, des masques de danse, des outils décorés et des insignes de chefs. Il existe dans le pays un art du portrait sculpté d'inspiration aussi bien religieuse que laïque. Les portraits religieux se composent de statuettes semblant faites d'après nature. Les portraits de caractère laïque apparaissent soit sur divers outils sous forme de motifs décoratifs représentant des têtes, des bustes ou des figures entières — soit sous forme de statuettes. Les individus représentés appartiennent aux deux sexes et sont en général debout, plus rarement assis. Toutes les statuettes, qu'elles aient un caractère laïque ou religieux, qu'elles soient des portraits ou

---

[1]) Delafosse: Essai, pp. 159—163, 200—203.

[2]) Tellier, p. 142.

[3]) Manoukian, p. 15.

[4]) Tauxier: Etudes, p. 16, Himmelheber, p. 2.

non, ont en commun certains traits conventionnels: une grande tête disproportionnée, un long cou cylindrique, des jambes courtes et vigoureuses dont les muscles du mollet sont particulièrement marqués, et enfin une coiffure et un tatouage minutieusement détaillés.

L'art du portrait est relativement rare chez les peuples primitifs, aussi pouvons-nous nous demander comment et pourquoi ce style d'art s'est-il formé et conservé justement dans cette région. La naissance et la survivance d'un style d'art particulier sont conditionnées par une concordance existant entre cet art d'une part et les manifestations de la société environnante d'autre part, car un style d'art vivant est lié intimement aux circonstances religieuses, publiques et sociales. Ceci s'applique sans doute avant tout aux cultures primitives où l'art joue dans la société un rôle fondamental. C'est pourquoi nous proposons-nous d'étudier dans ce qui suit, à l'aide des ouvrages qui nous ont été accessibles, le cadre social entourant l'art du portrait chez les Baoulé.

Cadre religieux:

1. Fonction magique des statues d'ancêtres.

L'adoration des dieux, celle des fétiches et le culte des ancêtres sont les trois éléments principaux de la vie religieuse des Baoulé, mais seul le troisième élément est lié à l'art du portrait du pays. Les ancêtres jouent un rôle très important dans la vie sociale. Les Baoulé pensent en effet que chaque homme possède une âme immortelle qui, se séparant du corps au moment de la mort, continue à vivre dans un monde invisible.[1]) Cette âme ne cesse toutefois pas de s'intéresser aux vivants qu'elle assiste ou punit suivant leur conduite. Ainsi, les ancêtres maintiennent l'ordre social et deviennent par là les membres les plus importants de la famille, du village et de la tribu. Cependant d'après Himmelheber, l'âme, après s'être séparée du corps, erre sans asile dans le village.[2]) C'est pourquoi les Baoulé, afin d'empêcher cet état de choses et pour fixer l'âme à une place déterminée, sculptent-ils une statuette en bois, haute de 40 à 60 cm., et ressemblant au défunt en son vivant au point que l'âme, l'apercevant durant sa marche errante, croit avoir retrouvé son corps et »setzt sich darin fest, parce qu'elle est contente de trouver son corps«.[3]) Ne s'apercevant pas de son erreur, elle s'installe ensuite dans la statuette.

---

[1]) Delafosse: Sur, p. 557.

[2]) Himmelheber, p. 38.

[3]) Himmelheber, p. 38.

Il ne s'agit donc pas là d'un séjour provisoire fait durant les sacrifices, mais d'une liaison certes volontaire mais fixe, qui ne se romp généralement pas avant que l'âme de l'ancêtre, cessant finalement de s'intéresser à la vie terrestre, se retire, suivant Delafosse, chez Nyamyé, le dieu du ciel.[1]) Aucune cérémonie n'a d'ailleurs lieu pour que s'accomplisse cette liaison. Ces statuettes d'ancêtres à qui l'on offre journellement, d'après Lippmann, nourriture et boisson, auraient ainsi pour but de fixer l'âme du défunt à une place déterminée — et cette action serait conditionnée par la ressemblance de la statue avec le mort.[2])

L'aspect naturaliste et d'après nature des statuettes d'ancêtres chez les Baoulé aurait donc, d'après Himmelheber, une fonction magique déterminée. Nous connaissons d'autres endroits en Afrique où la forme de l'objet d'art possède aussi une fonction magique, par exemple au Congo dans la tribu Baka kunga sur le fleuve Luama. L'aspect assoupi des statues d'ancêtres de cette tribu, semble en effet avoir pour but de maintenir le sommeil profond des âmes des ancêtres et par là d'empêcher celles-ci de porter malheur aux vivants.[3]) Qu'une sculpture ait pour principal objet de fixer l'âme du défunt à une place déterminée est aussi une notion que nous retrouvons dans d'autres tribus. Citons à ce propos les »Ibedji« des Yorouba ou figures jumelles, les sculptures des tribus Ubangi représentant des ennemis tués et les images d'ancêtres des îles Bissago.[4]) Nous pouvons sans doute y ajouter également les petits masques d'or commémoratifs des Baoulé. Ces derniers représentent des visages de chefs tués ou soumis et sont fixés à l'épée du vainqueur royal.[5]) La force du vaincu est censée par là être transmise au vainqueur. Nous n'avons par contre pu trouver aucun parallèle à la thèse de Himmelheber selon laquelle ce lien serait conditionné par la ressemblance de la sculpture avec son modèle. Il existe toutefois chez les Baoulé également un autre exemple du rôle significatif joué par la forme extérieure de l'objet, à savoir les figures dites »Schutzfiguren«.[6]) Ces figures d'argile sont modelées sur le mur des maisons et représentent des serpents, des léopards, des chimpanzés etc. . . Leur fonction principale est de protéger non seulement la maison mais aussi le village entier, et leur force requise pour ce fait provient justement de leur ressemblance avec ces animaux. En effet, selon la conception du

[1]) Ibid., p. 39, Delafosse: Sur, p. 557.

[2]) Lippmann, p. 8.

[3]) Zangrie, p. 74.

[4]) Frazer, p. 74, Sydow: Afrikanische, p. 24 et 26.

[5]) Bardon, p. 6.

[6]) Himmelheber, p. 40 et 58.

pays, cette ressemblance permet »das Tier selbst geschaffen», aussi ces figures n'ont-elles pas besoin d'âme pour entrer en fonction.[1]) Nous pourrions cependant nous demander dans quelles conditions ces figures ont-elles été créées: l'ouvrier avait-il en tête un animal précis et l'âme de cet animal est-elle dans ce cas censée appartenir à la figure? — autrement dit, ce phénomène peut-il être considéré comme étant un parallèle direct du culte des ancêtres?

Il est extrêmement difficile de vérifier l'exactitude de ces renseignements concernant le rôle significatif joué par la forme des statues d'ancêtres et des figures protectrices, puisqu'aucun autre auteur ne s'est occupé de cette question. Toutefois si les renseignements de Himmelheber sont exacts, ils nous expliquent parfaitement pourquoi les statues d'ancêtres des Baoulé sont faites d'après nature. Ce qui serait intéressant de savoir dans ce cas, c'est si la fonction magique de ces portraits d'ancêtres est basée sur la crainte de l'âme du défunt et sur le souhait de s'en préserver, ou au contraire sur le désir de recueillir la force spirituelle qui s'émane d'un être humain à sa mort, et d'en tirer profit. Himmelheber ne nous renseigne malheureusement pas à ce sujet, mais les rites funéraires du pays ainsi que l'emplacement des statues d'ancêtres peuvent sans doute fournir une réponse à cette question. L'étude de ces rites nous montre, en effet, que les notables sont en général enterrés sous l'une de leurs huttes, souvent même sous le sol de la chambre mortuaire, alors que les individus moins importants sont ordinairement enterrés dans une tombe familiale commune sous un bosquet.[2]) De même les figures d'ancêtres, qui sont rares et réservées aux »Väter der grossen Familien oder sonst mächtige Persönlichkeiten», sont placées dans la hutte du défunt, souvant dans la chambre mortuaire même.[3]) Ainsi, le corps et l'âme de certains personnages importants, dont la force spirituelle est en principe supérieure à celle des autres individus, sont placés dans le voisinage immédiat des vivants. Selon nous, ces faits ne dénotent aucune crainte de la présence matérielle et spirituelle du mort, au contraire, ils sous-entendent que la force spirituelle émanant de certains morts est considérée comme une source de bienfaits. Les figures d'ancêtres semblent ainsi avoir pour objet de recueillir la force spirituelle de certains individus, et il est fort possible que, d'une manière générale, l'art du portrait de la région soit basé sur une conception similaire.

---

[1]) Ibid., p. 40.

[2]) Nébout, p. 404, Delafosse: Sur., pp. 567—568.

[3]) Himmelheber, pp. 38 et 77, note 22, Delafosse: Sur, p. 567.

2. **Figures commémoratives.**

L'art du portrait qui, à côté des figures d'ancêtres apparait sous la forme de figures dites »Andenkenfiguren« (d'après Himmelheber), de poupées ou de têtes, de bustes ou de figures en pied représentés sur divers objets, est certes entièrement laïque. Mais ce fait provient sans doute, tout au moins en ce qui concerne les premiers objets, de ce qu'une sécularisation s'est produite. Indiquons à l'appui de cette hypothèse que l'art des Baoulé s'est également sécularisé dans d'autres domaines. De nombreux masques sont par exemple utilisés journellement pour des danses purement profanes.[1]) Seule l'absence des femmes rappelle à ces occasions la signification proprement religieuse des danses et des masques. Himmelheber signale de plus que de nombreux masques sont représentés sur les murs des maisons ou sur des ustensiles en raison uniquement de leur beauté, ce qui prouve que, s'étant ainsi libérés de leur signification religieuse, ils se sont transformés en pures décorations.[2]) Les »Andenkenfiguren«, hautes de 40 à 60 cm. et relativement rares, représentent un être humain qui, avant de quitter le village pour une raison quelconque, a fait reproduire ses traits soit à la demande de quelqu'un, soit de sa propre initiative.[3]) Le portrait est ensuite offert à un ami intime. Nous voyons donc que ces statues faites d'après nature sont utilisées, du moins maintenant, uniquement en tant que cadeaux d'amitié. Il est toutefois fort probable qu'à l'origine elles ont eu pour but, par leur ressemblance, de lier ou de ramener à sa famille ou à son village l'âme du villageois éloigné, afin que les siens soient assurés de la force spirituelle du défunt au cas où le voyageur mourrait loin de chez lui. Il se peut aussi que les décorations faites sous forme de portraits sur des ustensiles ou des insignes de chefs, aient eu, elles aussi, au début une signification religieuse. Pourtant, il nous semble plus probable encore que ces genres de portraits sont en relation étroite avec les tendances à l'individualisme de la vie sociale des Baoulé.

Il ressort ainsi du cadre religieux entourant l'art du portrait, que les figures d'ancêtres ont une fonction magique et définie qui est de fixer, par leur ressemblance avec leurs modèles, l'âme du défunt à une place déterminée située dans le voisinage immédiat des vivants. Il est fort probable que ceux-ci souhaitent recueillir de cette façon la force spirituelle que certains membres importants de la société sont censés posséder. Une conception analogue a peut-être été également à la base des figures commémoratives désormais entièrement profanes.

---

[1]) Himmelheber, pp. 42–43 et 48.

[2]) Himmelheber, pp. 57 et 70.

[3]) Ibid., p. 47.

Base individualiste.

L'art du portrait chez les Baoulé peut aussi avoir une autre base: à savoir une attitude généralement individualiste de la société. Ces tendances à l'individualisme peuvent être mises à jour à l'aide d'une étude de l'organisation sociale du pays.

I. Tendances au démembrement de l'organisation politique.

1. L'autorité royale est modifiée.

L'organisation politique du pays qui se compose de la grande famille, du village, de la sous-division de la tribu et enfin de la tribu elle-même, permet à l'individu de jouir d'une assez grande liberté. Lorsque Aoura Pokou fonda vers 1730 le royaume Baoulé, elle créa un régime fortement autocratique de type féodal.[1]) Des huit tribus qu'elle entraîna, quatre furent anoblies et les quatre autres devinrent ses vassales. Nous ne savons certes rien sur la façon dont cette autocratie était organisée, sur la fonction que le noble y remplissait etc..., mais la reine semble avoir été une souveraine absolue. Ses deux successeurs immédiats purent maintenir le régime autocratique, mais vers 1850 déjà, à la suite de querelles et de luttes intestines, les grandes tribus se divisèrent en petits groupes indépendants et le roi n'exerça plus de pouvoir réel en dehors de sa propre tribu.[2]) Nébout constate vers 1900 qu'aucun chef, pas même le roi en personne, ne pouvait dominer sur plus que son propre village et les familles avoisinantes.[3]) Le roi est certes de nom le premier chef du pays, il symbolise les conquêtes de jadis et on parle de lui avec respect, mais c'est tout.

2. L'autorité du chef de la famille est modifiée.

Les mêmes tendances au démembrement se retrouvent à l'intérieur de la grande famille, noyau de l'organisation sociale des Baoulé et la seule unité proprement sociale du pays.[4]) Une grande famille se compose de ses ancêtres, de son chef, ses femmes, fils, filles non mariées, frères, soeurs non mariées ou divorcées, de leurs enfants à tous, des cousins et enfin d'individus qui se sont librement ralliés à cette famille.[5]) Chaque individu doit appartenir à une grande famille de cette sorte, et celle-ci répond collectivement de tous ses membres qui cultivent en commun leur champ

[1]) Delafosse: Essai, p. 201, Tellier, pp. 140 et 142.

[2]) Delafosse: Essai, p. 201, Tellier, p. 141.

[3]) Nébout, p. 20.

[4]) Dolezal, p. 13, Villamur, p. 15.

[5]) Menalque, p. 7.

d'ignames. A la tête de chaque grande famille se tient un chef auquel succède à sa mort un de ses frères utérins, un fils d'une soeur, un cousin ou un fils.[1]) Une femme elle-même peut aussi bien devenir chef de famille que chef de village ou de tribu. Le chef de la famille, dont la mission est d'administrer les biens communs de la famille, entre autres la terre, de répondre de l'ordre intérieur, de présenter certaines offrandes, en particulier aux ancêtres, était jadis en principe le seul à exercer un pouvoir absolu sur la grande famille.[2]) Il exigeait complète obéissance des membres de sa famille et avait le droit de les punir sévèrement lorsqu'ils n'avaient pas respecté son autorité.[3]) Son pouvoir s'est complètement transformé. Ses sujets peuvent désormais le critiquer fortement et le mettre en interdit s'il se montre dépensier ou trop généreux.[4]) Il doit de plus avoir toujours leur consentement avant de prendre une décision concernant les biens collectifs de la famille.[5]) Sa puissance est par là désormais limitée et la position de l'individu s'est beaucoup renforcée à l'intérieur de la famille, puisque le chef ne peut plus exercer son autorité sans l'assentiment de ses sujets. Quant aux chefs de villages et de tribus, il semble que leur pouvoir se soit également réduit, car Delafosse nous informe qu'aucun de ces chefs n'exerce d'autorité réelle.[6])

L'évolution politique du pays est ainsi relativement vite passée d'un régime autocratique bien organisé et de type féodal, à un état qui d'après Nébout, Menalque et Delafosse peut être presque qualifié de purement anarchique.[7]) Il est difficile de déterminer quand débuta ce démembrement politique. Nous savons cependant que déjà avant le début du XXème siècle, l'individu s'était arrogé un certain pouvoir et droit de décision aux dépens des chefs et qu'il jouissait d'une assez grande liberté. Il est possible que cette dissolution de l'organisation politique soit une conséquence du contact avec les européens. Delafosse pense cependant que cette évolution est causée par le caractère indépendant des Baoulé et Menalque assure que leur vieux droit permettant à l'individu de se rallier à une autre grande famille s'il le désire, a fortement contribué au relâchement de la sévère organisation familiale et à la limitation du pouvoir absolu du chef.[8])

---

[1]) Ibid., p. 9.

[2]) Menalque, pp. 7, 37 et 52, Dolezal, p. 14.

[3]) Menalque, p. 7.

[4]) Ibid., p. 37.

[5]) Villamur, p. 16.

[6]) Delafosse: Essai, p. 207.

[7]) Nébout, p. 20, Menalque, p. 6, Delafosse: Essai, p. 207.

[8]) Delafosse: Essai, p. 207, Menalque, pp. 7–8.

3. Création de nouveaux villages.

L'existence en Baoulé d'une quantité de villages nouvellement créés est une des causes du développement de l'anarchie et une preuve évidente de l'indépendance de l'individu. En effet, ces villages sont, d'après Nébout, créés par de jeunes hommes économiquement libres qui aspirent à l'indépendance et au pouvoir.[1]) C'est par suite de ces initiatives personnelles qu'une quantité infinie de nouveaux petits villages pousse continuellement dans tout le pays. Ils croissent grâce à l'arrivée de parents, amis et réfugiés et les anciens villages sont peu à peu en partie abandonnés et tombent en ruine.[2]) Les chefs sont, d'après Menalque, complètement impuissants devant cette circulation continuelle.[3]) Malheureusement, les sources ne nous indiquent pas quelle est la position de ces fondateurs de village vis-à-vis de la grande famille et de son chef, s'ils sont considérés comme de vrais chefs de village, s'ils en remplissent les fonctions et en ont les droits. Nébout déclare certes qu'on s'adresse à eux à l'aide des noms »famié» et »nana», deux des titres donnés en Baoulé aux chefs, aux nobles et aux vieillards.[4]) Mais cela ne signifie vraiment pas grand chose, car les Baoulé ont une très grande politesse de manières.[5]) Nous voudrions également en savoir plus sur le motif de ces démembrements. Il est possible que par exemple les droits de succession du pays jouent un certain rôle à ce propos. En effet, d'après ceux-ci, l'héritage de tous les biens du défunt est en général recueilli par uniquement une seule personne.[6]) L'ordre de succession est matrilinéaire et suit le principe du droit d'aînesse, indépendamment du sexe.[7]) L'héritage est transmis en premier lieu à l'aîné des frères et soeurs du défunt nés de la même mère, et en second lieu au fils ou à la fille d'une soeur. Toutefois, les femmes n'héritent pas personnellement et l'héritage passe par leur entremise à leur fils aîné.[8]) L'héritier naturel est mis à l'écart uniquement s'il est idiot, fou, dissipateur, beaucoup trop jeune ou marié avec une femme appartenant à une autre tribu.[9]) Ainsi, seul l'aîné de chaque génération peut en général compter sur l'héritage et l'ordre collatéral de succession est rompu aussitôt qu'il atteint une femme ayant des fils. Les frères et soeurs venant après une

[1]) Nébout, p. 20.
[2]) Menalque, p. 6.
[3]) Ibid., p. 6.
[4]) Nébout, p. 20, Delafosse: Essai, p. 117, Dolezal, p. 214.
[5]) Nébout, pp. 20 et 402, Himmelheber, p. 2, Dolezal, p. 10.
[6]) Menalque, p. 45, Nébout, p. 20.
[7]) Menalque p. 45.
[8]) Villamur, p. 62, note 1.
[9]) Ibid., pp. 26, 63, 65.

soeur ont ainsi généralement peu de chances d'hériter, et il est possible que cet état de choses ait contribué au démembrement.

II. Le facteur fortune.

L'individualisme des Baoulé s'exprime également dans leur aspiration à la fortune. Celle-ci leur est en effet très précieuse en raison du prestige qu'elle leur donne. La fortune d'un individu s'évalue par la quantité d'or, de femmes et de boeufs qu'il possède, et aussi autrefois par le nombre d'esclaves.[1]) Les gens riches sont traités partout avec beaucoup d'égards, indépendamment de leur âge, de leur sexe ou de leur situation sociale, et leurs opinions font autorité lors des conseils ou autres circonstances.[2]) Cette conception de la fortune permet donc à l'individu d'avoir une chance d'acquérir dans la société une position respectée et influente. Afin d'atteindre ce but, il peut apprendre donc un métier ou se mettre à faire du commerce ou à extraire de l'or, en dehors de l'agriculture qui est la principale occupation de tous, sauf du forgeron.[3]) Il ressort par exemple à plusieurs reprises de l'ouvrage de Himmelheber, que le choix du métier du sculpteur de bois ainsi que le résultat de son travail sont entièrement guidés par cette aspiration à la richesse.[4]) Il serait cependant intéressant de savoir si cette attitude vis-à-vis de la fortune est un phénomène relativement nouveau dont la poussée serait due aux transformations de la structure politique ou éventuellement au contact des européens — ou bien si elle a été de tout temps un caractère particulier de la vie sociale des Baoulé. Nous serions également curieux d'apprendre par quelques exemples comment ceux-ci dépensent leur fortune. Dolezal soutient certes qu'ils se contentent de l'entasser, mais une certaine part de vanité semble toutefois être intervenue dans les enterrements et leur nombre d'esclaves offerts en sacrifice.[5])

III. L'individualisme chez les sculpteurs.

Certaines tendances à l'individualisme apparaissent également dans une catégorie au moins de métiers, à savoir les sculpteurs. Certes, ceux-ci jouissent tous en commun d'un très grand prestige. Ils sont, par exemple, classés avec les forgerons bien au-dessus de tous les autres artisans et

---

[1]) Nébout, p. 409.

[2]) Delafosse: Essai, p. 208, Nébout, p. 402.

[3]) Nébout, p. 36.

[4]) Himmelheber, pp. 11, 12, 15 et 19.

[5]) Dolezal, p. 10, Nébout, p. 404.

sont entièrement exemptés de tous les travaux publics, privilège qu'ils ne partagent qu'avec les nobles.[1]) Ils sont cependant estimés tout à fait individuellement et leur réputation dépend du résultat de leur propre travail. Un habile artiste peut avoir une renommée allant bien au delà de sa tribu et attirer à lui des clients venant de partout, alors qu'un collègue moins adroit doit se résigner à se voir négligé par même sa propre famille qui s'adressera à un sculpteur plus réputé, même s'il se trouve à plusieurs journées de marche de là.[2]) C'est pour cette raison et aussi par ce qu'il existe un très grand nombre de sculpteurs en Baoulé, qu'une concurrence très dure s'est formée. Afin de maintenir son renom, l'artiste est donc obligé, d'une part d'augmenter la qualité de son travail, et d'autre part de présenter à la clientèle quelque chose de nouveau qui lui plaise.[3]) L'apport nouveau ne doit naturellement consister qu'en certains petits détails ne dépassant pas le cadre conventionnel, mais Himmelheber remarque que ce désir d'originalité caractérise tous les sculpteurs Baoulé.[4]) Ceux-ci font ainsi preuve d'un individualisme manifeste. Les sources ne nous donne aucun renseignement concernant les autres métiers à ce point de vue.

IV. Coiffures et tatouages.

Les Baoulé ont une quantité de différents tatouages et coiffures, et ce fait peut être considéré comme étant une dernière preuve extérieure de leurs tendances à l'individualisme. En effet, nous trouvons là aussi un désir certain d'originalité, au moins en ce qui concerne les coiffures. Chaque groupe avait jadis son type précis de tatouage.[5]) Cependant, chaque individu a désormais le droit, depuis une époque indéterminée, d'adopter n'importe quel modèle de tatouage, ce dont il profite largement. Quant aux coiffures, elles se présentent sous une quantité infinie de formes différentes, souvent inspirées par la fantaisie.[6]) Elles n'ont, tout au moins à l'heure actuelle, aucune signification sociale et sont entièrement dictées par la vanité. Les détails très minutieusement rendus des coiffures et des tatouages des statuettes en bois, prouvent bien que les Baoulé attribuent beaucoup d'importance à ces caractères extérieurs.

---

[1]) Himmelheber, pp. 68–69.
[2]) Ibid., p. 69.
[3]) Ibid., p. 19.
[4]) Himmelheber, pp. 64–66.
[5]) Holas: Notes, pp. 453 et 457.
[6]) Ibid, p. 449.

Influence possible de l'individualisme sur l'art.

Il existe ainsi un individualisme certain chez les Baoulé, avant tout parmi les sculpteurs, mais aussi dans l'organisation politique où il se signale le plus nettement par la multitude de villages nouvellement fondés qui naissent sans cesse. Le prestige que donne la fortune stimule le désir d'indépendance et de liberté de l'individu et cette aspiration est, d'après plusieurs auteurs comme Delafosse, Menalque et Labouret, un caractère particulièrement marqué des Baoulé.[1]) Nous pensons que les portraits laïques ont jailli de la structure individualiste de cette société. Il est naturellement possible que l'aspect d'après nature des figures d'ancêtres a lui aussi été influencé par cette attitude individualiste, mais nous croyons que cette dernière a exercé une influence bien plus grande encore sur les portraits laïques. Ainsi que nous l'avons déjà dit ci-dessus, les figures d'ancêtres sont extrêmement rares chez les Baoulé, et fort peu de personnes ont à leur mort l'honneur d'être célébrées par ce genre de statues.[2]) L'ouvrage de Himmelheber ne nous indique certes pas clairement les principes d'après lesquels cette élite est choisie, mais il semble évident qu'un simple individu n'a aucune ou tout au moins très peu de chances d'être honoré à sa mort par cette sorte de statue. Il peut, par contre, faire sculpter son image ou se faire représenter sur un ustensile. D'après Himmelheber, il semble que ce soit un honneur que de faire représenter son image, et il est possible que ce privilège ait été jadis réservé uniquement aux chefs et aux nobles.[3]) Il est possible également que les portraits laïques soient de date plus récente et n'apparurent qu'au moment où l'individu, par suite des transformations de l'organisation politique et grâce au prestige qu'offre la richesse, a pu jouir d'une influence accrue dans la société. En effet, ces transformations ont dû permettre la création d'une nouvelle couche sociale influente dans le vieux royaume féodal, et il est fort probable que cette classe parvenue s'est emparée d'une partie des privilèges et des habitudes de l'ancienne classe supérieure. Toutefois, rien ne nous renseigne sur l'âge de l'art du portrait, qu'il soit religieux ou laïque, aussi la question ne peut-elle être élucidée dans les conditions actuelles.

Diverses théories sur l'origine de la sculpture en bois chez les Baoulé.

Notons enfin qu'il existe plusieurs théories sur l'origine de la sculpture en bois des Baoulé. C'est avant tout le rôle joué par les Ashanti qui a été

[1]) Delafosse: Essai, p. 208, Menalque, p. 6, Labouret, p. 84.

[2]) Voir p. 5.

[3]) Himmelheber, p. 52.

discuté à ce propos. Si personne ne doute que l'orfèvrerie Baoulé en est originaire, les avis sont par contre très partagés en ce qui concerne leur influence sur la sculpture en bois des Baoulé. En effet, abstraction faite de quelques types de tabourets, la sculpture en bois des Ashanti n'a rien de commun avec celle des Baoulé. Elle est à peine évoluée, ne comprend aucun masque de danse et peu de figures anthropomorphes. C'est pour ces raisons que certains auteurs français pensent que la sculpture Baoulé est prise des Gouro, une des populations autochtones du pays.[1]) Il existe une assez grande analogie entre les sculptures en bois Gouro et Baoulé, en particulier dans la décoration des ustensiles. Kjersmeier s'oppose cependant à cette théorie en faisant remarquer que les Gouro sont au point de vue culturel et artistique bien inférieurs aux Baoulé. C'est pourquoi, il lui semble fort plausible que déjà fort influencés par les Baoulé dans d'autres domaines, les Gouro le sont également dans ce cas.[2]) Tauxier a lui aussi cette manière de voir dans sa monographie des Gouro.[3])

Quant aux portraits religieux, il faut probablement les rapprocher des figures d'ancêtres en argile des Agni du Sanwi et des Agni de l'Indénié. Ces statuettes dites Ma étaient l'oeuvre de femmes spécialisées dans cet art et étaient modelées en présence du mort reposant sur un lit dans sa hutte. Les traits du défunt étaient de cette façon reproduits aussi fidèlement que possible.[4]) Les Ma étaient censés constituer le soutien matériel ainsi que la demeure des âmes des ancêtres, aussi leur offrait-on nourriture et boisson. Cependant, le sang humain était censé être absolument nécessaire à l'âme de l'ancêtre pour qu'elle puisse se plaire dans la statue, aussi l'interdiction française des sacrifices humains eut-elle pour résultat la disparition de cette forme de culte des ancêtres chez les Agni.[5]) Il n'existe certes pas de renseignement indiquant que chez ces derniers aussi l'aspect d'après nature des figures d'ancêtres exerce une fonction magique, mais le culte des ancêtres des tribus Agni et celui des Baoulé offrent tant de similitudes

---

[1]) Kjersmeier, p. 35.

[2]) Ibid., p. 35–36.

[3]) Tauxier: Nègres, p. 265. Notons encore une autre théorie: Ladislas Segy prétend que la sculpture Baoulé est une synthèse faite de la sculpture en bois au caractère de portrait des gens de Loango, de la sculpture en bois stylisée des tribus Gabon et enfin de l'art originaire du pays même. Le contact se serait établi entre ces peuples au moment où ceux-ci, après avoir d'abord immigré à Grand-Bassam, auraient poursuivi leur route en Baoulé. Rien ne nous indique toutefois si cette théorie est basée sur la comparaison d'oeuvres d'art, ou si elle est basée sur des données concrètes prouvant que cette immigration a vraiment eu lieu, aussi doutons-nous de sa valeur. (Segy, p. 140.)

[4]) Holas: Sur, p. 8, Tauxier: Etudes, pp. 45 et 226.

[5]) Tauxier: Etudes, p. 45.

que l'on peut leur attribuer une origine commune, d'autant plus que les Baoulé sont au point de vue linguistique et culturel apparentés aux Agni. C'est probablement en Gold Coast qu'il faut rechercher cette origine commune. On a en effet trouvé dans cette région, sur certaines tombes, des têtes, des bustes et des figures entières anthropomorphes en argile, avant tout dans le sud, par exemple chez les Ahanta, Fanti et Wassau, mais aussi dans l'Ashanti du sud.[1]) En Ashanti, ces figures en argile dites Ntiri étaient placées, d'après Wild, sur les tombes des chefs, des conseillers et de ce que l'on appelle »Queenmothers«.[2]) Les âmes des défunts étaient censées habiter ces figures funéraires, et on leur présentait des offrandes à certaines occasions. Ce genre de culte des morts disparut entièrement au milieu du 19ème siècle.[3]) Bien que la question du portrait n'y soit pas abordée, il ressort cependant de l'article de Wild que ces figures de la Gold Coast donnent une forte impression de naturalisme; aussi est-il possible que l'impulsion donnée aux portraits d'ancêtres des Baoulé et des Agni provienne de cette région.

Conclusion.

L'existence de l'art du portrait chez les Baoulé peut ainsi être probablement causée, d'une part par une conception religieuse selon laquelle le portrait a en lui-même la fonction magique d'un lien, et d'autre part par une attitude généralement individualiste de cette société. Il semble que la fonction magique des portraits religieux soit basée sur le désir de recueillir la force spirituelle du défunt. Les Baoulé considèrent cependant que la force de certaines personnes seulement a suffisamment de valeur pour qu'on les recueille de cette façon. L'art religieux du portrait renferme ainsi une certaine part de prestige. Il est possible que le portrait religieux soit la forme originale de l'art du portrait chez les Baoulé. Il faut probablement le rapprocher des portraits d'ancêtres des tribus Agni et il est peut-être un héritage de la Gold Coast. Par suite des transformations de l'organisation politique et grâce au prestige que donne la fortune, l'individu a pu accroître son influence dans la société et une classe de parvenus a dû ainsi se former. Aux yeux de ces derniers, le prestige inspiré par le portrait a dû avoir plus d'importance que sa fonction religieuse. Il est possible que cela ait eu pour conséquence la diminution et dans certains cas la disparition complète du sens sacré du portrait. C'est ainsi que se serait formé un art laïque du portrait.

---

[1]) Sydow: Handbuch, pp. 104–106, Wild, pp. 1–4.

[2]) Wild, p. 1.

[3]) Ibid., p. 1.

OUVRAGES CITÉS

Bardon, Pierre: Collection des masques d'or Baoulé de l'I. F. A. N. (Catalogues IV).

Delafosse, Maurice: Essai de manuel de langue Agni. Paris 1901.

— — Sur des traces probables de civilisation Égyptienne et d'homme de race blanche à la Côte d'Ivoire. (L'Anthropologie 1900).

Dolezal, Emmi: Baule. Sprache und Kultur eines Volkes an der Elfenbeinsküste Afrikas. Wien 1949.

Frazer, James: The Fear of the dead in primitive religion, vol. 3. London 1936.

Himmelheber, Hans: Negerkünstler. Stuttgart 1934.

Holas, Bohumil: Notes sur le vêtement et la parure baoulé. (Bulletin de l'Institut français d'Afrique noire 1949).

— — Sur l'utilisation rituelle des statuettes funéraires au Royaume de Krinjabo, Côte d'Ivoire. (Acta Tropica 1951, vol. 8, n° 1).

Kjersmeier, Carl: Centres de style de la sculpture nègre africaine, tome 1. Copenhague 1935.

Labouret, P. H.: Notes contributives à l'étude du peuple Baoulé. (Revue d'Ethnographie et de Sociologie 1914).

Lippmann, Martin: Westafrikanische Bronzen. Frankfurt 1940.

Manoukian, Madeline: Akan and Ga-Adangme peoples of the Gold Coast. (Ethnographic survey of Africa. Western Africa. Part I).

Menalque, Marc: Coutumes civiles des Baoulé de la région de Dimbokro. Paris 1933.

Nébout, A.: Notes sur les Baoulé. (A travers le monde 1900—1901).

Segy (Szecsi), Ladislas: Stilgebiete der Elfenbeinsküste. (Ethnologischer Anzeiger, Band 3, 1932—1935).

Sydow, von, Eckart: Afrikanische Plastik. Berlin 1954.

— — Handbuch der Afrikanischen Plastik, Band 1. Berlin 1930.

Tauxier, L.: Nègres Gouro et Gagou. Paris 1924.

— — Études soudanaises, Religion, moeurs et coutumes des Agni de la Côte d'Ivoire. Paris 1932.

Tellier, T. H.: Monographie du cercle du Baoulé. (Clozel: Dix ans à la Côte d'Ivoire, Paris 1906).

Zangrie, Luc: Les institutions, la religion et l'art des Ba Buye. (L'Ethnographie, n° 43—45, 1945—1950).

RESA I COLOMBIA OCH CENTRALAMERIKA 1955

Av S. HENRY WASSÉN

För att till förmån för Etnografiska Museet i Göteborg fortsätta en mångårig forskning lämnade förf. den 14 december 1954 Frihamnen i Göteborg med Rederiaktiebolaget Nordstjernans m/s »Paraguay» för resa till Buenaventura i Colombia, dit ankomsten skedde den 9 januari 1955. Medresenär och forskningskollega beträffande chocó och andra stamgrupper i Colombia var professorn i jämförande språkforskning vid Lunds Universitet Nils M. Holmer, och vi hade båda genom sedvanlig generositet och förståelse från generalkonsul Axel Ax:son Johnsons sida av rederiet beviljats fria ut- och hemresor med linjens fartyg. Hemresan kom att för min del anträdas med m/s »Panama» från Buenaventura den 29 juli 1955 med återkomst till Göteborg den 15 augusti. Utresan medgav en kort uppvaktning i vår Legation i Caracas, Venezuela, samt en första kontakt i Cartagena med colombianska kolleger och forskarvänner sedan gammalt. Tiden i Colombia kom att ägnas åt dels fältarbete i Chocó dels för min del även i västra Caldas (se nedan) samt åt arkivstudier i *Archivo Central del Cauca*, Popayán, och *Archivo Nacional* i Bogotá för sökandet av behövlig dokumentation om chocó- och cunagruppernas äldre historia, varjämte specialresor företogs till olika platser för olika ändamål. En av dessa var till Asnazu i dep. Cauca på banan mellan Cali och Popayán, där jag på inbjudan av chefen för Asnazu Gold Dredging Limited fick utvälja några föremål av guld- eller guldlegering (näsringar, fiskkrokar och en grodfigur, GEM 55.16.1-12) anträffade under industriellt muddringsarbete i Caucafloden, där de en gång förlorats av förcolombiska indianer. Grodan, 22 mm lång, har under huvudet en ring för dess fästande och är av den typ, som Uhle publicerat från Popayán i sitt arbete om de sydamerikanska folkens »*Kultur und Industrie*». Fiskkrokarna, som är 2 à 3 cm långa, är upptill försedda med en hake, där reven en gång fästats. De är utan hullingar. Utan kännedom om järnbearbetning gjorde indianerna i västra Colombia en gång tydligen ganska allmänt sina krokar av guld eller legeringen *tumbaga* (Au + Cu). Samma typ av metkrokar liksom näsringar (*narigueras*) anträffas även vid muddringsarbeten efter guld och platina i Chocó, och jag erhöll där av Mr. och Mrs. George A. Ball

Fig. 1. I mitten ett lerkärl från Prov. Veraguas, de övriga från Prov. Herrera, Panama, de t. h. tydligt tillhörande klassen av fågelformade kärl. Fr. v. 55.36.4 (h. 12 cm), 1 (h. 17 cm) och 3 (h. 16 cm).

samt av Mr. Vincent Rumph ytterligare krokar samt en ring (GEM 55. 10.1-3 och 11.1-4).

Resan till västra Caldas företogs i sällskap med landsmannen Kjell von Sneidern, chef för Zoologiska Museet vid Cauca-Universitetet i Popayán. Denna färd, som gav mig tillfälle att samla bl. a. pilgiftsmaterial (saml. 55.22.) från emperá-talande indianer boende vid övre loppet av San Juan samt erhålla ett glosmaterial hos dem, företogs i maj. Den har beskrivits i en artikel på engelska i denna årstrycksupplaga, varför jag här endast hänvisar till bidraget *»On Dendrobates-Frog-Poison Material among Emperá(Chocó)-Speaking Indians in Western Caldas, Colombia»*.

På älskvärd inbjudan av Etnografiska Museets vän i San Salvador, generalkonsul Hilding Svahn, ävenså genom tillmötesgående av generalkonsul C. A. Janson, chef för Continental Shipping Corp. i Panama fick jag före slutvistelsen i Bogotá tillfälle till en resa fram och åter mellan Buenaventura och Panama med m. s. »Colombia» samt att flyga tur och retur mellan Panama och San Salvador. Dessa resor företagna mellan 9 juni och 3 juli medgav dels förnyad kontakt med gamla vänner i Panama, vilket ledde till gåvor och förvärv av samlingar, dels ett specialstudium av samlingar och olika fornminnen i El Salvador, på båda ställena med uppvaktning för de officiella myndigheterna. I San Salvador överlämnades som särskild gåva till Nationalmuseet genom dess chef Jorge Larde y Larin från vårt museum ett 100-tal arbeten i amerikanistik och en

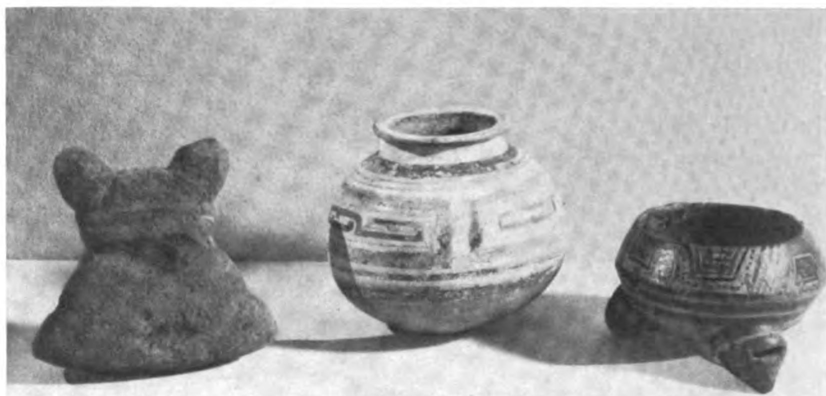

Fig. 2. Runda lerkärlet i mitten av s. k. *Red-Line Ware* från Sitio Conte, Prov. Coclé, Panama, 55.33.13, h. 12 cm. T. v. en s. k. *mano*, mal- el. rivsten (55.33.1, h. 12 cm), t. h. dekorerad lerskål på tre fötter med dubbelslitsar och rasselkulor, 55.33.2, h. 7 cm. Båda sistnämnda föremål från Guapiles, Prov. Limon, Costa Rica.

uppvaktning skedde även för prof. Alejandro Méndez, vid Panamas Nationalmuseum. Från det sistnämnda erhölls senare vid passage av Panamakanalen på återresan till Sverige som officiell gåva till vårt museum en samling panamansk keramik på 24 nummer (saml. 55.36.), givetvis en vänlighet att sätta värde på särskilt som även typkärl från provinserna Veraguas och Herrera (utom den i panamansk arkeologi alltid rikt företrädda prov. Chiriqui) ingick i gåvan (fig. 1). Även Mr. Karl P. Curtis i Gamboa hade vänligheten att ur sin rika privata arkeologiska samling välja ut en gåva bestående av föremål från Costa Rica och provinserna Veraguas och Coclé i Panama (se fig. 2-3). Roligt var det t. ex. att erhålla ett sådant till sitt bruk ännu okänt ringformigt föremål av lergods, som avbildas överst i fig. 3. Dessa föremål med ornamentik i form av bl. a. huvud, förefaller, som S. K. Lothrop säger i sin avhandling om Veraguas-arkeologien från 1945, »vid första anblicken vara visslor, men ingen har ännu lyckats framkalla ett enda ljud ur dem.»

Ett värdefullt resultat av besöket i Panama var att jag där med finansiellt stöd av generalkonsul Svahn kunde förvärva ett antal metallföremål från trakten av Soná i Veraguas. Det är indianska hängsmycken i fågelform (populärt kallade »guldörnar»), av något växlande form men med de gemensamma dragen att vara av *tumbaga*-legering, ha gjutits i *cire perdue*-teknik och förgyllts enligt *mise en coleur*-metod. Den bästa beskrivningen av allt detta finns i S.K. Lothrop's *Archaeology of Southern Vera-*

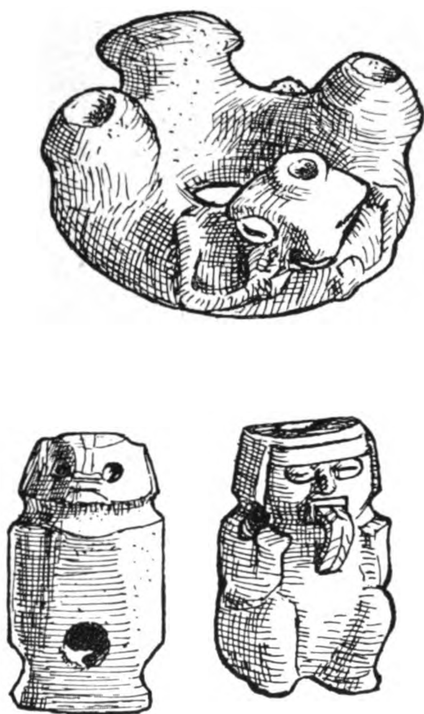

Fig. 3. *Ovan:* 55.33.5, ihålig ring av lergods med bl. a. två djurhuvuden. Okänt bruk. Prov. Veraguas, Panama. *Nedtill t. v.* zoomorf, *t. h.* antropomorf stenfigur med genomborrningar, från Pueblito, Dep. Magdalena, Colombia, 55.7.6-7. Sittande figuren med utdragen tunga motivmässigt intressant, jfr t. ex. San Agustin och Peru. Skala 1:1.

guas, Panama (Cambridge, Mass., 1950). Även en guldbjällra av typiskt utseende (55.39.9) kom att ingå i samlingen. De i fig. 4 avbildade föremålen visar en »guldörn» av typen med vingar böjda i jämn kurva och yttre punktdekoration avskild från vingens övriga yta, vidare en apfigur. Apan håller med ena handen sin svans (typiskt för Veraguas-stilen) och i andra handen ett rör el. d. (musikinstrument?) instucket i munnen.

Som enstaka gåva till museet från Panama kan tacksamt antecknas ett vackert exemplar av ett trefotskärl (55.28.1) från Buquete-sidan av El Volcan i Chiriqui. Keramikföremålet, som tillhör den kategori, som George Grant Maccurdy döpt till »fish group» i sin klassiska studie, överlämnades av Mrs. C. A. Janson.

Under en resa av detta slag går en stor del av tiden åt för sökandet av kontakt med personer intresserade av ens vetenskap eller museet. För

Fig. 4. *Tumbaga*-föremål från Soná-regionen, Prov. Veraguas, Panama. Apfigur och »guldörn» (bredd mellan vingspetsarna 10.7 cm). 55.39.8 och 2.

Panamas del underlättades detta denna gång av att jag genast vid ditkomsten genom en tillfällighet kom att i Nationalbiblioteket sammanträffa med cunavännen Rubén Pérez Kantule, bekant från sitt besök i Göteborg 1931 och vårt tidigare samarbete. Han arbetade nu i biblioteket på en karta över Panama, där han inprickade indiansk befolkningsstatistik, enär han och professorn i geografi vid Universitetet i Panama, Dr. Angel Rubio, skulle redogöra för indianbefolkningen i landet vid ett seminarium för centralamerikanska infödingsproblem i San Salvador den 27/6—2/7. Redogörelsen ställdes älskvärt till mitt förfogande i förväg genom en kopia av originalmanuskriptet (numera i museets bibliotek under rubriken »*Informe de Panama*», B. 11929). På inbjudan av prof. Rubio fick jag även tillfälle att tala inför studerande och lärare vid Panamauniversitetets humanistiska fakultet den 15 juni. Ämnet var en framställning av den svenska etnografiska forskningen i Amerika och framför allt den specialiserade cunaforskningen och vår syn på denna kultur. Föredraget publicerades sedan under rubriken »*El Museo Etnológico de Gotemburgo y la Cultura Kuna*» av tidningen »*La Estrella de Panamá*».

Efter återkomsten till Buenaventura den 3 juli önskade jag att så snart som möjligt ånyo besöka Bogotá för att där i *Archivo Nacional* söka mesta

möjliga dokumentation om chocógrupperna i äldre tider. På grund av till slutet av månaden bestämd hemresa hade jag endast c:a tre veckor för detta arbete, men tack vare att chefen för Archivo Nacional, Dr Enrique Ortega Ricaurte satte ett av skrivbiträdena att hjälpa mig, kunde dock på denna tid en dokumentation erhållas för framtida bearbetning i samband med övrigt material. Jag vill här särskilt tacka arkivchefen Ortega Ricaurte ävenså biträdet Srta. Carlota Bustos Losada, som f. ö. även efter min hemresa fortsatt att sända avskrifter av viktigt material om chocógrupperna ur dokument, som jag själv blott hann att lokalisera i samlingarna under arkivarbetet. För liknande tjänster under den tidigare vistelsen vid *Archivo Central del Cauca* i Popayán tackar jag dess chef Dr José Maria Arboleda Llorente och hans assistent Srta. Maria Ortega C. Då Etnografiska Museet i Göteborg redan tidigare ägde en mycket betydande dokumentation från Chocó i form av samlingar, ansåg jag det viktigt att denna gång även kunna utnyttja tiden i Colombia för att få denna arkivdokumentation.

I samband med omnämnandet av Bogotá önskar jag här även få tacka dåvarande chefen för *Instituto Colombiano de Antropología*, Dr Antonio Andrade Crispino, vilken, så gott det under de politiska förhållandena i landet var möjligt, sökte av högre myndigheter utverka stöd åt vårt företag. På hans begäran måste jag avstå viss tid för att i Colombia för Institutets vetenskapliga tidskrift skriva en artikel, som kom att handla om den precolombiska handeln inom ungefär nuvarande område för republiken.

Som gengåva för ett antal nordiska stenåldersartefakter medförda till museet i Bogotá för den komparativa samlingen där, överlämnade *Instituto Colombiano de Antropología* ett antal intressanta arkeologiska föremål från grävningar, som av olika colombianska arkeologer gjorts på den nu grundligt studerade fyndlokalen Pueblito i dep. Magdalena, först bekantgjord för vetenskapen genom amerikanen J. Alden Mason, som arbetade där redan 1922. Resultaten av hans grävningar publicerades av dåvarande Field Museum (numera Chicago Natural History Museum) mellan 1931 och 1939. Vårt eget museum ägde förut från fyndområdet, en gång säte för den s. k. Tairona-kulturen, som florerade vid tiden för spanska erövringen, endast några enstaka föremål i saml. 1924.2. gjord av Gustaf Bolinder. Tillskottet från Bogotá-samlingen var därför välkommet. Det består av, inalles elva föremål (saml. 55.7.1-7 och 55.26.1-4), samtliga av sten (fig. 3 och 5-6). Av intresse är ett palliknande föremål (55.7.1), en monolityxa (55.7.2) samt flera gaffelformade föremål av gråaktig bergart (55.7.3-4 och 55.26.3). Som påpekats av G. Reichel-Dolmatoff, en av Pueblito-

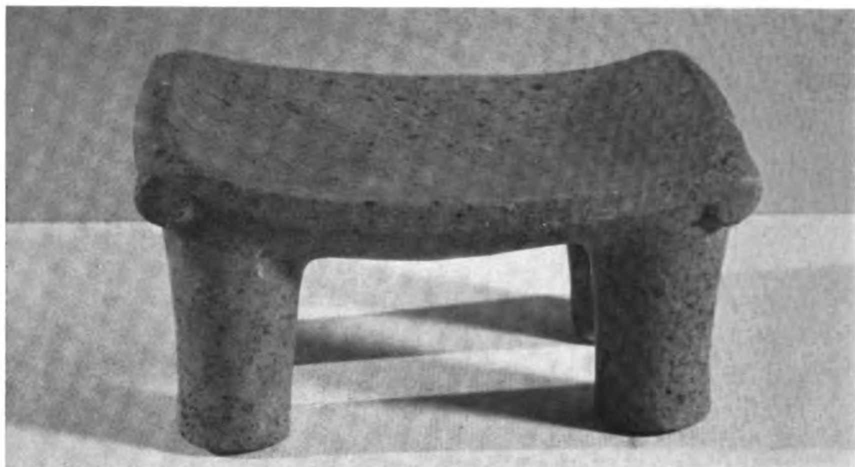

Fig. 5. Stenpall av gråaktig bergart, från Pueblito, Dep. Magdalena, Colombia. 55.7.1, längd 15 cm.

utgrävarna, i hans arbete *Los Kogi, I*, (Bogotá 1949-50) uppfattar nu levande kágabba- eller kogiindianer uppe i Sierra Nevada de Santa Marta dessa föremål som ceremoniella dansredskap, vilka använts av deras förfäder. En kogi, som kom på besök till Reichel-Dolmatoff i hans dåvarande museum i Santa Marta och där fick se en sådan arkeologiskt framgrävd »stengaffel», började spontant dansa med föremålet i ena handen. K. G. Izikowitz har i sin avhandling om de sydamerikanska indianernas musikinstrument (Göteborg 1935) gjort en intressant sammanställning mellan i kágabbamyterna nämnda gaffelformiga »stick rattles» och de ävenså upptill gaffelformigt kluvna ceremoniella dansstavarna i Nordvästamazonas, speciellt hos tukano. Dessa stavar har, som Izikowitz påpekar, tydligen felaktigt kallats rasslande dansspjut eller lansar, vilket de ursprungligen ej är, utan ceremoniella stavar, för kágabbas del möjligen enligt K. Th. Preuss representerande urmodern (se Izikowitz: *Musical and other Sound Instruments of the South American Indians*, p. 135 ff.)

I serien av Pueblito-föremål ingår även en antropomorf och en zoomorf stenfigur (fig. 3, 55.7.7 och 6) samt flera hängprydnader i form av tunna stenskivor med upphängningshål (55.7.5, 52.26.1-2 och 4, fig. 6 C-E). Dessa intressanta föremål kallas i litteraturen »Klangplatten», »winged pendants» o. d. De synes, som redan påpekats av svenske forskaren C. V. Hartman i arbetet *Archaeological Researches on the Pacific Coast of Costa Rica* (Pittsburgh, 1906) motivmässigt gå tillbaka till realistiska fladdermusfram-

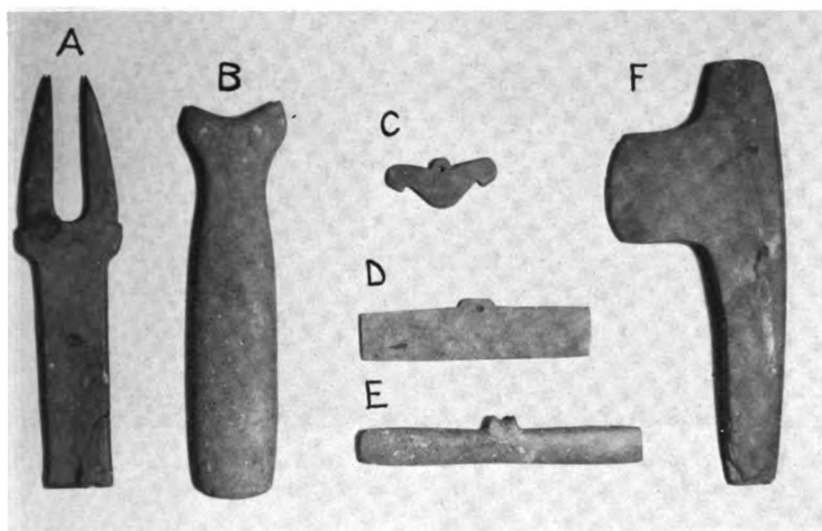

Fig. 6. Stenföremål från Tairona-kultur, Pueblito, Colombia (se texten). *A, D, F,* 55.7.4,5 och 2; *B, C, E,* 55.26.3,4 och 2. Skala c:a 1:3.

ställningar. Hartman beskrev fynden från Costa Rica som amuletter. Nyligen har förekomsten i Costa Rica, övriga Centralamerika och Mexico samt i norra Sydamerika behandlats av Charles A. Balser, som anser dem vara bröstprydnader (»*Der geflügelte Brustschmuck und seine Entwicklung in Costa Rica*», Z.f.E. 79:2, Braunschweig 1954). För ett museum är det alltid av intresse att få typföremål till samlingarna, ej minst de problematiska och omdiskuterade.

För våra samlingar mottogs dessutom med tacksamhet från Bogotá-institutet några avgjutningar, dels av ett för Tumaco-kulturen typiskt lerhuvud (55.27.1) dels av ansiktsmasker från Río Blanco i dep. Tolima (56.10.1) och från Tairona-kultur i Chicharrón, dep. Magdalena (56.10.2). Vidare en avgjutning i förstorad skala av en vissla, vars original utgör ett fynd i Tairona II-kultur (56.10.3).

Bland enstaka föremål förvärvade i Bogotá som prov på fynd från Sabana de Bogotá (Chibcha-kultur) märks de två matriserna i fig. 7 (55.31. 1-2). Den lilla plattan av svartgrå bergart har tre stiliserade grodor i relief, det andra föremålet, av lergods, framställer sn snäcka. Båda har säkert tjänat som underlag vid framställning av figurer av guldbleck.

Under ett uppehåll i Cali fick jag även tillfälle att ånyo bese Dr M. M. Buenaventuras berömda privatmuseum, varvid den nu gamle samlaren

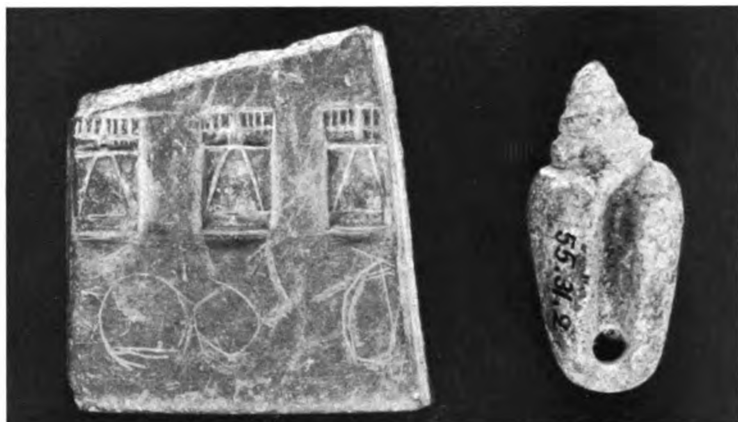

Fig. 7. T. v. matris av sten för uthamring av grodfigurer, t. h. matris av lergods i snäckform. 55.31.1-2, Sabana de Bogotá, Chibcha-kultur. Skala 1:1.

hade vänligheten att som färdgåva överlämna ett halsband av vita och svarta stenpärlor (kvarts), ett gravfynd typiskt för Calima-kulturen i västra Colombia. Gåvan (55.25.1) ansluter sig sålunda logiskt till museets samling 1935.20. med fynd från mina grävningar 1935 i just gravar från denna kultur väster om Cali.

Bland enstaka gåvor till museet från vistelsen i Colombia önskar jag här också tacksamt nämna två av Kjell von Sneidern i Popayán överlämnade T-formiga stenyxor (55.24.1-2) anträffade under röjning på hans kaffeodling »Los Derrumbos», Chisquio, El Tambo, Dep.Cauca.

Ett etnografiskt föremål av stort intresse skänktes av samme vän, nämligen en medicinmansstav (fig. 8 D) i form av en kvinnofigur från chocóindianer vid R. Jurubidá (55.23.1). Staven, som ytterligt sällsynt har kvinnlig könsmarkering, hade av von Sneidern erhållits hos de emperátalande chocó vid Jurubidá, då han i maj 1940 vistades i deras trakt under en zoologisk expedition i Chocó. En mycket intressant anteckning i samlarens dagbok kunde i sammanhanget noteras: »Blé är *brujo* (läkare eller trollgubbe). De andra indianerna beskyller honom för att ha mördat två personer med trolldom, därav en gubbe på 90 år? De anmälde saken för *alcalden*, som för att lugna dem måste sätta in Blé's trollstavar i häktet. Indianerna blev lugna men stackars Blé alldeles olycklig. Om stavarna kommer bort, mister han sin läkarkraft, och skulle stavarna brännas, dör stackars Blé på fläcken. Han springer ideligen hos *alcalden* för att få igen sina stavar.» Ett bättre exempel på den magiska betydelsen av medicin-

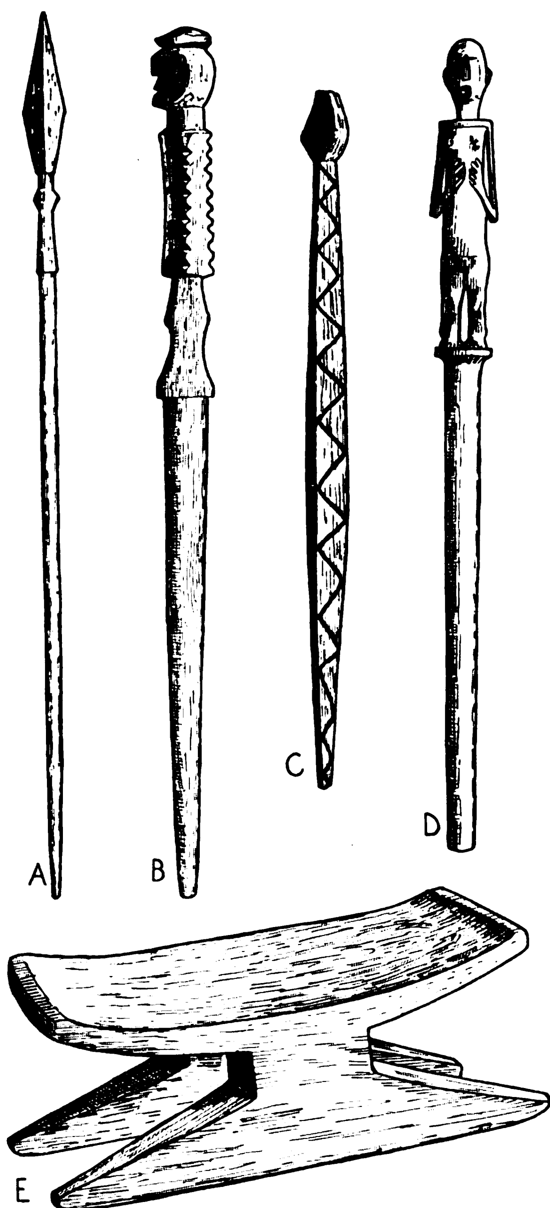

Fig. 8. Medicinsk träskulptur från chocó i Noanamá. R. Puaró och R. Jurubidá. *A*, **Lans, 35,5 cm, för bruk** tillsammans med *B*, skulpterad medicinmansstav, **34.5** cm **(55.21.4-5);** *C*, **Ormfigur,** 28 cm, från Puaró, 55.21.12; *D*, Medicinstav med kvinno**figur från emperáchocó**, R. Jurubidá, **24** cm, 55.**23.1**; *E*, Invigd medicinmanspall **från** Pepecoro, längd 22,5 cm, 55.21.**30.**

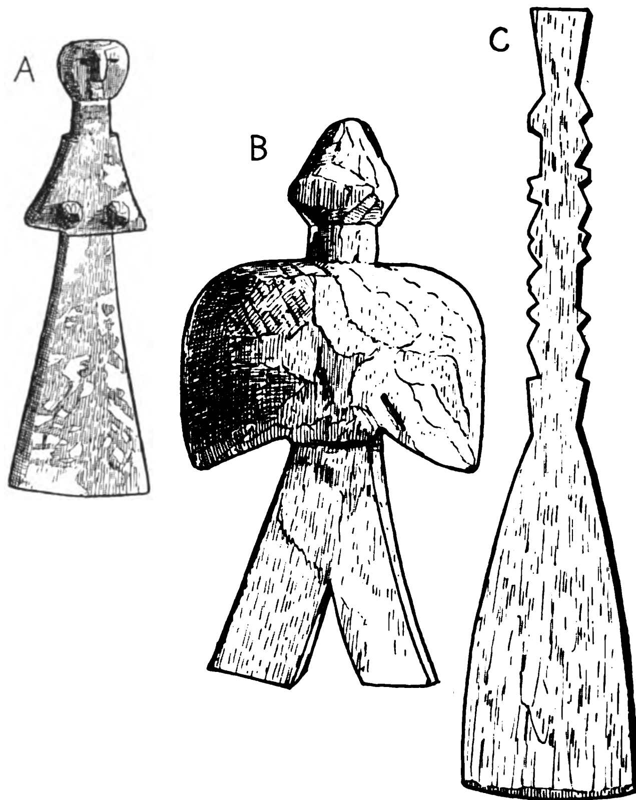

Fig. 9. Chocóindiansk träskulptur. *A*, *C*, docka, 16.5 cm och grytspade, 42.5 cm från R. Puaró; *B*, fågel i balsaträ 30 cm. 55.21.10,9,35.

stavar hos chocó kan knappast tänkas. Staven är dessutom synnerligen välskuren, ehuru näsan under förvaringen i Popayán tyvärr skadats något genom barnens lek med föremålet.

Även i den samling (1955.21.) vilken gjordes under Holmers och min gemensamma vistelse i Chocó februari-mars, då vi med en första basering i Andagoya först gjorde en färd till R. Tadocito via Tadó och Tapón vid San Juan, senare vistades i Noanamá vid samma flod, varifrån vi kunde göra färder till dess bifloder Puaró, Recordó, etc., ingår en del medicinmansstavar samt små lansar (*totkier*) av det slag som medicinmännen i Chocó använda i samband med stavarna. Detta noanamámaterial (55.21. 1-6) var tyvärr av lägre kvalitet (t. ex. med anilinmålad ornamentik och dålig skulptur) än förut erhållet chocómaterial för samma funktioner. En ormfigur av trä, *nemkonipa* (55.21.12, fig. 8 C) från Puaró var dock av

utmärkt kvalitet, liksom över huvud taget de få föremål som kunde förvärvas hos där boende indianer. De hade t. ex. fortfarande kvar den till typerna mångvarierade keramiken med kärl i »kulform», kärl med bygelgrepe, fågelformade kärl (på noanamá kallade *patiktun* = ankkärl av spanska *pata*, i litteraturen stundom men oegentligt kallade »skokärl» efter formen av en sko eller känga), etc. (fig. 11). Av övrig träskulptur förvärvades t. ex., dockor grytspadar, djurfigurer, pallar o. d. (se fig. 9-10). En mycket fin pall, en *porkaudam*, dessutom regelrätt invigd för medicinbruk (55.21.30, fig. 8 E) kunde dock även förvärvas i Noanamá av medicinsångkunnige Olegario från Pepecoro, ett vattendrag 4 tim. i kanot från Noanamá. Då medicinmannen skall bota en sjuk, d. v. s. framsäga vissa besvärjelser, sitter han på en sådan pall och har till hjälp förutnämnda stavar, lansar och möjligen även någon ormfigur. Enligt Olegario skulle det för invigningen av pallen finnas en speciell sång, som han utan ord nynnade melodien till.

Från indianerna vid Puaró kommer även den täta, ovala korgasken (*usigdi*), som avbildas i fig. 12. Den är gjord i s. k. *coiled*, en gammal korgteknik i och för sig numera sällsynt i Sydamerika och hos chocó numera blott iakttagen i undantagsfall.

På tal om korgar kom jag under färden i västra Caldas att i La Unión observera ett flertal av emperátalande indianer flätade korgar (55.22.14-16), ävenså en fiskekorg från La Bamba vid R. Tatamá (55.22.22, se fig. 13 A-C), vilka liksom ett antal chocókorgar i museets samling från Nordenskiölds expedition 1927 är intressanta ur en alldeles speciell synpunkt (t. ex. 27.27.219,226-227 från R. Sambú, Panama, 27.27.242-243 från R. Baudó, Chocó och 27.27.251 från R. Docordó, Chocó, m. fl.). De har nämligen alla en anordning i form av två i flätningen infogade ringar på en höjd och en tredje ring i lägre höjd samt på motsatt sida i förhållande till de två ringarna. Genom dessa trädes en vidja, basttygsband el. d. varmed korgarna bäres om pannan hängande på ryggen. Anordningen har uppenbart till uppgift att balansera korgen upprätt under bärningen och bygger alltså på samma princip som de lerkärl jag anträffade arkeologiskt vid grävningar i västra Caucadalen 1935 (Calima-kultur) och behandlade i »Etnologiska Studier» 2, 1936 (GEM, saml. 35.20.8-9 och 35.20.20). Redan där påpekade jag (*An Archaeological Study in the Western Colombian Cordillera*, p. 44) överensstämmelsen med den peruanska principen att balansera lerkärl på detta sätt, ehuru det där, i den högt utvecklade aryballformen, är fråga om två motställda vertikala handtag och en motställd i godset utskjutande knopp. Vid samma tillfälle påpekades några paralleller med kärl i Mexico av tre-örons-balanseringstypen. Ett år senare tog min kollega Stig Rydén upp en utförlig diskussion om »*Primitive Types*

Fig. 10. Balsaskulptur. Kvinna med sex barn i form av smådockor, som sitter fast runt huvudfiguren med chontataggar. 55.21.34, h. 18 cm, Noanamá, R. San Juan, Chocó.

of the Peruvian Aryballos» (Etnologiska Studier 4, Göteborg 1937), där han gav flera exempel på sydamerikanska trehandtagskärl, uppenbarligen använda för balanseringsändamål vid bärningen. Till detta kan nu även i korthet läggas dessa typiska chocókorgar, där vi möter samma idé ehuru i skilt material. Vad beträffar chocó, som bor alldeles vid floderna i ett oerhört vattenrikt landskap, finns självfallet inget behov att under en längre vandring behöva balansera ett kärl för vattenhämtning på ryggen, då de tar upp vatten i praktiskt taget vilka kärl som helst, gärna i kalebasser, och på enklast möjliga sätt bär upp dem i huset. Däremot har de haft behovet att för innehållet i en del korgar som använts för t. ex. majssådd, fiske o. d. (sådana specifika uppgifter föreligga i några fall för här behandlade korgar) kunna bära dem på ryggen utan att de stjälpa, detta gäller t. ex. vid kanotpaddlingen, under vandring i obanad mark etc. Då

Fig. 11. Brukskeramik från noanamá-chocó vid R. Puaró. Fr. v. 55.21.16 (h. 13 cm) 17 (h. 11 cm), 14 (h. 18 cm), 15 (längd 12.5 cm) och 13 (h. 23 cm).

chocóstammarna utan tvekan tidigare haft en långt östligare utbredning än nu, kan man säkert också sätta förekomsten av idén på både lerkärl från Calima-kultur och korgar hos nuvarande chocó i samband och alltså förutsätta bruket av även sådana korgar hos det folk som lämnat lerkärl kvar i gravarna, men vars lättförstörliga korgar försvunnit. Man kan knappast tveka om att idén är ursprungligare i fråga om korgarna än i fråga om lerkärlen, varav följer att vi i detta till synes enkla chocóelement för korgbalansering — med nedan gjord reservation för postkolumbisk påverkan — har en gammal idé av stort intresse på sitt sätt. Såvitt det är mig bekant är detta specifika sätt att genom tre ringar balansera korgar på ryggen medelst genom ringarna löpande bärband sällsynt i Sydamerika. Dock förekommer hos tukuna i Nordvästbrasilien en korgtyp där man lagt två inflätade ringar på korgens övre förstärkande kant samt inflätat en tredje vertikal ring på korgens sida (se fig. 13 D, GEM 30.40.99, saml. Nimuendajú). Givetvis uppnås härmed samma effekt.

Beträffande chocóförekomsten av korgar med här beskriven speciell anordning för att bära (och balansera) dem måste man dock — liksom i fråga om flera andra kulturelement i Colombia — på grund av en rik tillförsel av negerslavar även räkna med en möjlig afrikansk påverkan. Min kollega

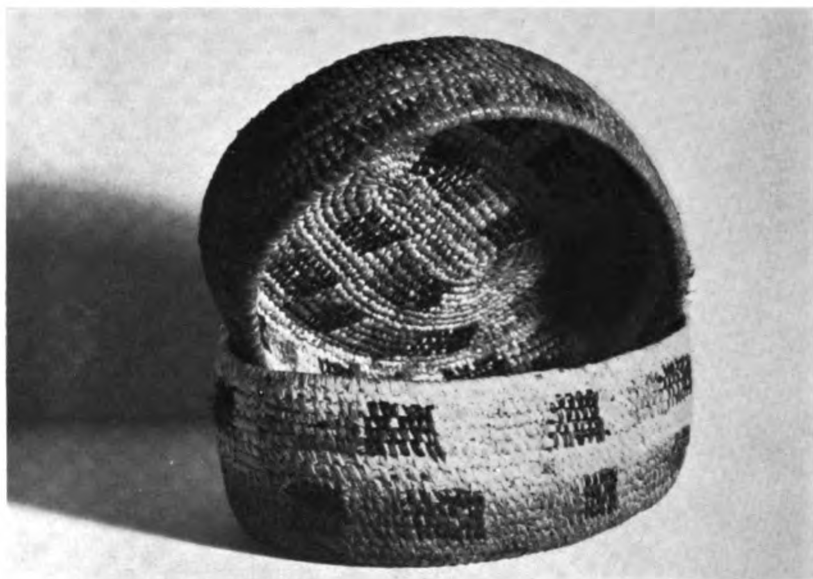

Fig. 12. Korgask i *coiled*-teknik, längd 20 cm. 55.21.19 a-b, R. Puaró, Chocó.

intendenten K. E. Larsson har också under korrekturläsningen av denna text fäst min uppmärksamhet på en korg från Sasstown, Liberia, i en nyförvärvad samling. Denna korg (57.7.14, fig. 14) i s. k. *wickerwork* (liksom vissa chocókorgar) saknar tyvärr stamuppgift. Den företer samma anordning med två öron på samma höjd och ett tredje motsatt på lägre höjd, som vi återfinner på chocókorgarna.

Vi vet nu genom studier av den colombianske specialisten på negrerna i det egna landet, José Rafael Arboleda, S. J. (se t. ex. hans arbete *Nuevas Investigaciones Afro-Colombianas*, Rev. Javeriana, Bogotá, mayo 1952, 15 pp.) namnet på en hel rad afrikanska stammar, vilka *direkt* från Afrika överfördes till Colombia, framför allt till kustområdena. Särskilt ofta nämns i de colombianska dokumenten mandinga, och enligt välvillig muntlig information av afrikaspecialisten William Fagg vid British Museum torde dessa mandinga troligen avse nuvarande stammen mandinga spridd över en stor yta i västra Sudan, speciellt söder och väster om Bamako men även i det inre av kustterritorierna som Gambia, Sierra Leone och Liberia. Många av de andra stammarna på västra Guinea-kusten tillhör emellertid språkligt mande- eller mandingagruppen, och det är därför möjligt, att termen mandinga i de colombianska dokumenten kan åsyfta några av dessa som t. ex. mende från Sierra Leone och västra Liberia.

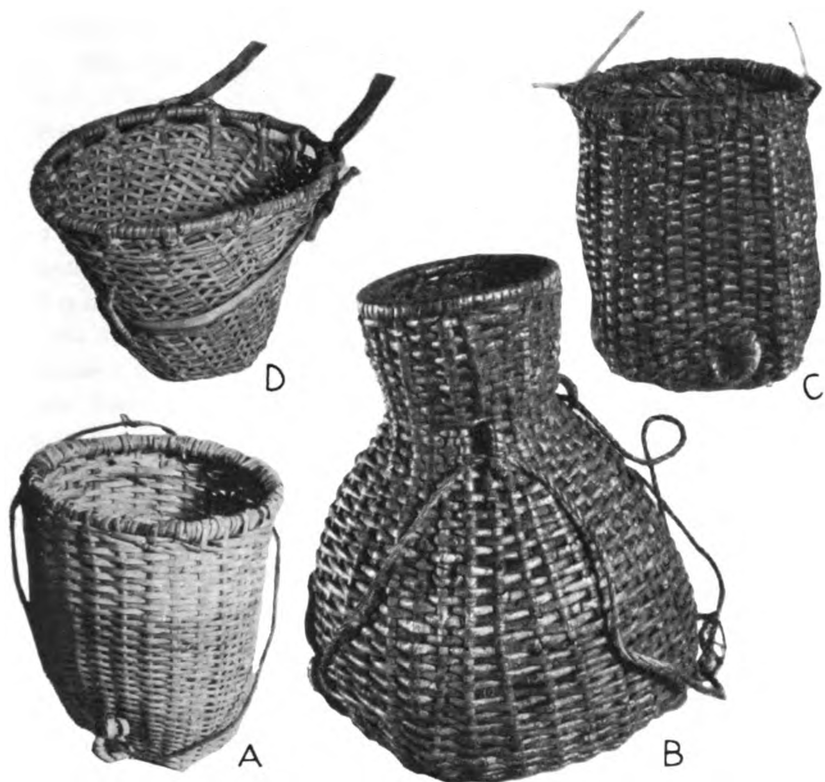

Fig. 13. Korgar av intresse för balanseringsanordningen (se text). *A-C*, 55.22.15, 16 och 22 (19 resp. 26 cm höga) från emperá-chocó i v. Caldas; *D*, en 17 cm hög korg från tukunaindianer, Nordvästbrasilien, 30.40.99 (saml. Nimuendajú).

Då utrymmet är begränsat, och den materiella kulturen m. m. hos chocó, som jag hoppas, av mig kommer att upptagas i ett större sammanhang, skall jag ej ytterligare ingå på detaljbeskrivning av föremål i den f. ö. endast begränsade samling som kunde göras. Det var framför allt de kommunikationstekniska problemen som försvårade arbetet i Chocó denna gång med följande inskränkning i samlingsverksamheten. Dessutom befanns mycket vara ändrat i Chocó, då indiangrupper försvunnit från tidigare boplatser och antalet till synes reducerats, detta även genom en folkförflyttning till panamanskt område i norr. Det gällde också för oss att få annan dokumentation, framför allt den lingvistiska, varåt professor Holmer ägnade sig som specialist. Det är min förhoppning att i annat sammanhang bl. a. de sagotexter o. d. som upptecknades kan publiceras.

Fig. 14. Korg från Liberia, 57.7.14, h. 41 cm, med samma tre-örons-princip för balanseringen och bärandet som för vissa chocókorgar.

Här får jag beträffande chocóspråkens allmänna ställning nöja mig med att påpeka, att chocó tidigare placerades som en isolerad språkgrupp, varefter Walter Lehmann 1920 i sitt stora jämförande språkarbete om de centralamerikanska indianspråken på ett underlag av ord, som senare bedömts som låneord, hänförde chocó till chibcha, något som senare W. Schmidt följde. Genom ett arbete av Paul Rivet, *La Lengua Chocó* (Revista del Instituto Etnológico Nacional, vol. I, Bogotá 1943, pp. 131-196, 297-349) har det senare blivit brukligt ej minst bland colombianska etnografer att a priori hänföra chocó till caribgruppen. Amerikanske lingvisten Jacob A. Loewen, som specialstuderat och fortfarande arbetar på flera chocóspråk som bl. a. *waunana*, en riktigare benämning för *noanama*, vilken senare form bibehållits av mig i analogi med tidigare terminologien, har bl. a. haft vänligheten att ställa till förfogande en mikrofilm av sitt manuskript »*Waunana Grammar: A Descriptive Analysis*», vilket nu finns i University of Washington, Seattle. Han påpekar att denna »Cariban affiliation» utom av Rivet (1943-44) påpekats av ecuadorianen J. Jijón y Caamaño (1936-43), och att Rivet understrukit, att separationen från huvudgruppen av caribspråk måste ha skett mycket tidigt. Enligt min färdkamrat Holmer (meddelanden av 25 och 30 juli 1957) torde emellertid problemet ingalunda vara löst eller så enkelt, och han uttrycker det i kort karakteristik på följande sätt:

»Chocó-språken utgör, alltså, två besläktade men annars helt skilda

språk i västra Colombia, utan hittills säkra förbindelser med andra språkgrupper. Man kan misstänka sammanhang med, till exempel, Barbakoa, Esmeralda, Cayapa. Fonetiskt står *empera* (av stamnamnet empera = 'människor, indianer') i vissa avseenden nära cuna; det andra språket (stamnamnet är *waunana* = 'människor, indianer' alltså = *empera*) i motsvarande fall närmar sig sådana språk som kaggaba. Beröringar finnas på alla områden med cuna-språket (utan att någon definitiv »släktskap» kan iakttagas). Det är troligt, att waunana-stammens språk kan vara en speciell och sekundär utveckling av empera. Chocóspråken äro intressanta, då de visa upp en ovanlig grammatisk form, den så-kallade agentformen, som saknas i de stora angränsande språkfamiljerna: chibcha, arawak och karibiska, med vilka chocóspråken ej visar någon släktskap. (Aktivformen uppträder sporadiskt i några språk i Nordamerika, särskilt i de västligaste delarna).»

Personligen vill jag till detta uttalande av Holmer knyta den förhoppningen att vår vistelse i Chocó, om den än av ogynnsamma omständigheter blev kort, dock vid bearbetningen av Holmer av det språkliga materialet skall ytterligare klargöra chocógruppens ställning. Detta är dock ingen lätt uppgift, då, som Holmer framhållit, »inte minst de språk som talas söder och sydöst om chocó äro så litet kända.» Själv har jag av etnografiska skäl redan i min första chocóstudie 1935 understrukit Erland Nordenskiölds uppfattning om dessa indianer som en inlandsstam, som först rel. sent kommit till nuvarande Colombias västra kustområde. Kanske kan även bearbetningen av det historiska källmaterialet om chocó bidraga till detta specialstudium.

Vid avslutandet av denna berättelse går tankarna med särskild tacksamhet till de många gynnare, genom vars stöd vi sattes i stånd att utföra färden. Här anhåller jag att även i tryck få tacka dels för kontantunderstöd dels för stöd in natura.

Efter gemensamma ansökningar tilldelades professor Nils M. Holmer och förf. kontanta reseunderstöd av *Humanistiska fonden*, av *Wilhelm och Martina Lundgrens Vetenskapsfond* samt senare i Colombia (utan spec. ansökan) av *Instituto Colombiano de Antropología*.

Efter personliga ansökningar av förf. erhölls kompletterande understöd eller resestipendier av följande fjorton fonder, företag eller enskilda (om ort ej angives är det fråga om Göteborg): *Anna Ahrenbergs fond: AB. Calvert & Co.* gm direktör Axel Weilenmann; *Linoleum AB. Forshaga*; *Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälle* (2 stipendier); *Elof Hansson* gm direktör Torsten Odqvist; *B. S. Hüttners AB.*, gm generalkon-

sul Julius Hüttner; *Kungl. och Hvitfeldtska Stipendieinrättningen; Herbert och Karin Jacobssons Stiftelse; AB. Cykelfabriken Monark*, Varberg; *AB. Original-Odhner; Sociedad Sueco-Hispano-Americana; TelefonAB. LM Ericsson*, Stockholm; Direktör *Ivar Thomsen* och *Triangeln, Förenade Kaffeimportörers Rosteri AB.*

Utom förut nämnda fartygsresor hade jag förmånen av in natura- stöd av följande företag och enskilda: *AB. Eskilstuna-Boden* (ficklampor); *Fraenkel & Hedenberg AB.*, (div. varor); *Gamlestadens Fabrikers AB.*, gm civiling. Jan Leffler (tyg till bytesvaror); *C. M. Hammar* (bleckaskar); *AB. Victor Hasselblad* (viss fotomateriel); *P. Håkanssons Konserver AB.*, Eslöv, gm disp. S. Holmquist (konserver); *Johansson & Carlander AB.*, gm direktör Knut J:son Mark (väv till bytesvaror); *AB. Ferd. Lundquist*, gm direktör Bertil Thorburn (campingartiklar); *AB. Mjölkprodukter*, Stockholm (torrmjölk); *Mölnlycke Väfveri AB.* (förbandsartiklar); *Nitroglycerin AB.*, Gyttorp (hagelpatroner); *Stibergs Konservfabriker AB.* (köttkonserver); *Sveriges Förenade Konservfabriker* (Fyrtornets fiskbullar); *AB. Tidan*, Mariestad (kappsäckar av unica) samt *Wettergren & Kerbers Bokhandels AB.* (pappers- och skrivmateriel). En behövlig uppsättning medicinska preparat lämnades godhetsfullt av *AB. Astra*, Södertälje, och av *AB. Recip*, Stockholm, varvid doktorerna *H. S. Aminoff* och *Georg Ljung*, Göteborg, älskvärt meddelade de sakkunniga föreskrifterna om deras rätta användning.

Tankarna går också till många utlandssvenskar såväl i officiell som enskild ställning, vilka varit ytterst hjälpsamma och ofta personligt gästfria. Till dem alla, ingen nämnd men heller ingen glömd, ett djupt tack. Ett sådant går slutligen även till *Göteborgs Musei styrelse* och Etnografiska Museets chef, professor *K. G. Izikowitz* för stöd i företagandet.

ON DENDROBATES-FROG-POISON MATERIAL AMONG EMPERÁ (CHOCÓ) - SPEAKING INDIANS IN WESTERN CALDAS, COLOMBIA

Appendix: Short Emperá Word List

By S. HENRY WASSÉN

When I in April 1955 for my research on the Chocó Indians and their early history was working in the *Archivo Central del Cauca* in Popayán, Colombia, I had several welcome opportunities of meeting my friend and countryman, Mr. Kjell von Sneidern, Director of the Zoological Museum of the University of Cauca and well-known taxidermist in Popayán. As this gentleman was planning a short trip to a place in the upper course of the river San Juan in the border region between the departments of Chocó and Caldas with the main purpose of collecting a number of poisonous frogs of the *Dendrobates* species (as well as other frogs and toads) to be used experimentally by a professor of physiology in Popayán, I gratefully accepted his suggestion to me to take part in the expedition.

My field work in Colombia in 1955 was carried out for the Gothenburg Ethnographic Museum, and the material collected has been added to its collections. As, however, the possibilities of finding in Sweden a scientific man interested in the research of arrow-poisons after the death of Professor C. G. Santesson in 1938 seem to be very limited I was glad to meet Dr. Bruce W. Halstead, Chairman, Section of Biotoxicology of the School of Tropical and Preventive Medicine, Loma Linda, California, when he was paying a short visit to the Gothenburg Ethnographic Museum in November, 1956, on his way home from Europe. At this time we agreed on a cooperation as to my arrow-poison material from Western Caldas for a joint publication and I also submitted to him the material to be analyzed by a pharmacologist. I also sent him my manuscript giving the ethnographic details. As Dr. Halstead later suggested that the material should be submitted as two separate publications, each one referring to the other, my contribution could be arranged for by the Gothenburg Ethnographic Museum and to its Director, Professor K. G. Izikowitz, I want to extend my thanks for facilitating this work[1]). The same goes for

[1]) For a final decision by Dr. Halstead see this paper page 88, last paragraphs.

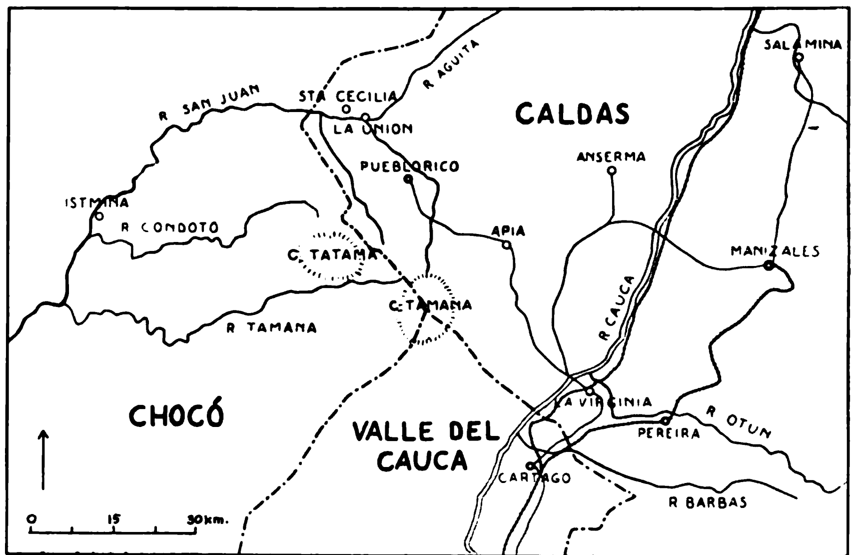

Fig. 1. Sketch map showing location of La Unión in Western Caldas.

Mr. Otto Puusta of our Museum who made the drawings for this article with the exception of the map in fig. 1 drawn by Miss Lena Mattson, Göteborg. Mrs. Mary Frodi kindly read my English manuscript. I also want to thank my fellow-traveler, Museum-Director Kjell von Sneidern of Popayán, for everything that he with his wonderful knowledge of field work in Colombia could do for organizing our trip, which, however short it was, was by no means an easy undertaking due to the local geographic conditions of the region where the small frogs were to be found, the neighborhood of a place called La Unión. There we were lucky to find a farm for cattle breeding belonging to Dr. Arturo Montoya Calderón, of the *Juzgado de Menores*, Manizales, and managed by Sr. Alfredo Londoño as the owner's major-domo. Also to these gentlemen I want to present my thanks for letting us stay in the house when hunting the frogs and for the information on the arrow-poison prepared by local Indians of the *Emperá*-speaking Chocó groups /eperá/. Their seems to be no real reason to use the word *Chami*, for them "the name that the Tadó group uses for these Indians".[1])

[1]) Letter from Dr. Jacob A. Loewen, April 22, 1957. In the same letter: "Since this is the name given to them by their neighbours, we could reason that there is just as much basis for it, as there is for the name Nonamá, since it likewise is only the name given to the Waunana Indians by their neighbours."

La Unión is situated in the westernmost part of Caldas, immediately on the north shore of the San Juan River near the place (Pacurí) where this important river is joined by the river Tatamá and soon afterwards the river Agüita, its tributaries. One crosses a bridge over the, in this upper course very turbulent, San Juan River to get to the farm house La Unión and the river is already at this place 26 m. wide. The altitude of La Unión is 451 m.[1]), whereas the nearest inhabited place downstream, Santa Cecilia, has an altitude of 411 m. and Pueblorico, the local town for the *Municipio* of the same name and the nearest place for the people in La Unión to get in contact with the authorities, to sell products, etc. has an altitude of 1,560 m.[2]) The distance between La Unión and Pueblorico is 7 *leguas* or 35 kilometers, and there is a bridle path to connect the two places. The distance to Tapón in the region of San Juan — Río Tadocito in Chocó (where I had been visiting at an earlier opportunity in 1955 together with my fellow-traveler in Chocó, Professor Nils M. Holmer from the Lund University, Sweden) was given as about 50 kilometers by Sr. Londoño of La Unión.

There were three of us arriving at Pueblorico on May 14, 1955, the writer, Museum-Director Kjell von Sneidern and his assistant Sr. Luís Orozco, having set out from Cali the day before, traveling to Cartago by train, and then on to Pueblorico in a rented car via Virginia and Apia. This route involves the crossing of the Western Cordillera of the Andes at a place where the altitude is 2,020 m. Having arrived at the picturesque Pueblorico we found it situated nearly at the foot and north of the highest mountain of the border region between Chocó and Caldas, Cerro Tatamá (4,200 m.). In this connection I want to use the opportunity of correcting not only the last official Colombian maps but also the sheet covering these parts of Colombia of the world map in the 1: 1,000,000 scale published by the American Geographical Society of New York. There is no question whatsoever about the fact that all people in Pueblorico call the high mountain close to their community Cerro *Tatamá*, whereas the maps name it Cerro Tamaná confusing it with the other high top situated southeast of it erroneously called Tatamá on the maps. As *el Tatamá* close to Pueblorico is the highest of these two only a change of names seems to be needed on the Geographical Society map and all the Colombian ones. The newest Colombian map at my disposal, *Mapa de la República de Colombia 1951, elaborado por el Instituto Geográfico de Colombia »Agustin Codazzi»* (scale:

[1]) Changed from feet to meters, 1 foot = 0,3048 m.

[2]) Samper Ortega, *1937*, p. 338 gives the following data for Pueblorico: Founded in 1884, altitude 1,560 m., medium temp. 17° C, pop. at that time 3,884.

1: 500,000) also has the name of Tamaná for the mountain closest to Pueblorico instead of the correct Tatamá. The height for the highest, that should be labeled Tatamá, is given as 4,200 m. and for the other as 3,950 m. The map of Colombia published by the *Oficina de Longitudes*, Bogotá, in 1931 (scale 1: 2,000,000) has no names for either the mountain south of Pueblorico or for the other but the headwaters of the R. Tamaná, a tributary to the San Juan from the east in Chocó are located south of the high mountain seen close to Pueblorico. This has probably misled other cartographers afterwards naming C. Tatamá C. Tamaná and vice versa. The text in the geography of Daniel Samper Ortega (*1937*, p. 319) is *correct:* »Pueblo-Rico, situado hacia el fondo del Tatamá . . .». — »El clima es templado y sano, pero algo caprichoso, como a poco más de seis kilómetros alza el Tatamá su gigantesca mole, constituyendo el verdadero termómetro local.»

The top of Tatamá is rarely seen because of clouds circling around it. During our stay we were, however, lucky to see a break in the clouds and the flat top of the mountain could be clearly seen against the dark rain- and thunderclouds hovering over it.

After renting horses for our ride to La Unión (or as we originally were planning, Santa Cecilia) we set out from Pueblorico in the morning on May 15th, first following the road along the Tatamá river and then the bridle path leading to La Unión via Caracol (929 m.), La Bamba (with the *finca* Suarraga, 762 m.) and Ituarí (670 m.). The landscape is here often of an extraordinary wildness and beauty, and the same is true when arriving at La Unión, from which place we climbed on horse back the high ridge north of the *finca* in order to get to a family of Indians living there. Looking south from that Indian place over rolling ridges of jungle-clad mountains and the rivers joining the San Juan in the far distance was a view never to be forgotten. The Indian family, consisting of the man Balbino Dovigamo (born 1908) had taken over this house from a *colono* (settler) living there earlier, and thus the house itself was not Indian in type but its contents were very much so both of common household utensils and, with exception of their way of dressing, the inhabitants, consisting of a total of 4 men, 5 women, 2 small boys and 1 little girl. Among the men were one Leopoldo, 23, and Francisco, 20. The family had earlier been living at the upper R. Anchicayá (running in the W. Cordillera, where the highway between Buenaventura and Cali partly follows this river). They had arrived at their new place as recently as in August 1954, but had already now quite considerable parts of the jungle cultivated for the usual products in this region, sugar cane, Indian corn, plantains, etc. That they

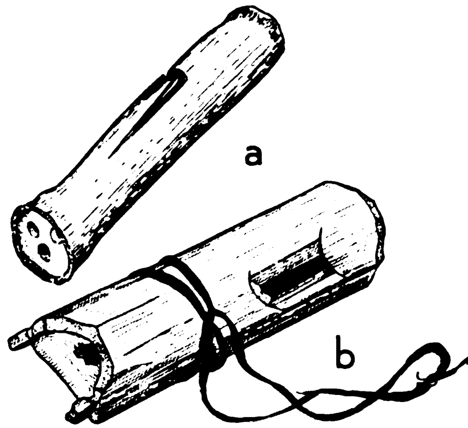

Fig. 2. Bamboo tubes used by the Emperá-Chocó Indians in Western Caldas to carry live poison frogs in. *a*, GEM 1955.22.21, 32.5 cm.; *b*, 1955.22.20, 37 cm.

were *Emperá*-speaking I could immediately find out and both Balbino and Francisco Dovigamo proved to be good informants as to Indian words during the few next days we had opportunities to meet these or other Indians living in the neighborhood of La Unión. A young Indian by name Jesús Leiva, who was a brother-in-law to the Dovigamo family proved especially effective when it came to collecting the poisonous frogs. Another one by the name of Rafael Geragona from Quenderete at the Upper R. Agüita gave me several words in their language when his son Tomás and another Indian, by name Camilo Tonai, were preparing material for the collection of blowgun arrows, poison, etc.

Due to our desire to get the frogs collected in La Unión back to Popayán while they were still alive we could only stay in La Unión until the 19th of May, returning that day to Pueblorico, and the next day continuing to Cartago and direct by car to Cali, from where Sr. Orozco brought the frogs back to Popayán by next train. Owing to the draft in the car when running from Cartago to Cali a number of the frogs which were kept in special cages were dried out and consequently died, but most of them could be taken to Popayán, where, as I have been told by Mr. Kjell von Sneidern, is had afterwards been possible to let them breed thus obtaining a new generation.

Our technique for collecting frogs and toads in La Unión was to promise the Indians 50 centavos a piece for the poisonous small frogs used for their preparing of arrow-poison. For other frogs and toads they were also paid, but not so much. The method had a very good effect and until the very last minutes of our stay the Indians came with animals which they carried

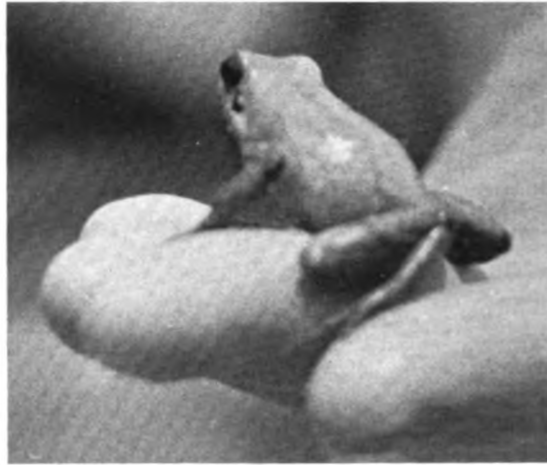

Fig. 3. One of the *Dendrobates*-frogs collected at La Unión. The hand is protected by a glove.

in leaves or special bamboo tubes of which I brought some for my collection (see fig. 2). When handling the poisonous frogs (*Dendrobates tinctorius* Schneider) the Indians very carefully avoided keeping them in their hands more than was absolutely necessary, and they warned us against handling the animals if we had wounds on our hands.

The following report on the poisonous frogs and the Indians' way of preparing and using the poison is based on my field notes. The museum collection numbers refer to the catalogue written by me upon my return from Colombia in August 1955. The special collection containing the objects from W. Caldas has the museum number *1955.22*.

Besides the quantity of live poisonous frogs brought back to Popayán by Kjell von Sneidern there were several that could be taken by me back to Göteborg in almost pure alcohol. These were, with the exception of two kept in the Ethnographic Museum (1955.22.23), presented to the Gothenburg Natural History Museum, where they were labeled by one of the assistants as *Dendrobates tinctorius* Schneider, however with the information given to me that there exists a considerable variation in the animals' color within the *Dendrobates* group.

It should thus seem to be a matter of the same species of poisonous frogs as those brought back by me to the Gothenburg Ethnographic Museum in 1935 from the region of the lower San Juan River in Chocó (GEM 1935.14.122, see Wassén, *1935*, p. 99), a specimen of which was also presented

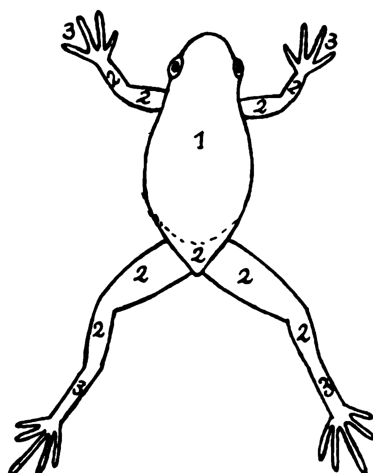

Fig. 4. Copy of sketch of one of the *Dendrobates* frogs collected in La Unión.

to the Swedish State Natural History Museum in Stockholm where the determination of the species was made by an expert, Dr. Gabriel Andersson.

The Emperá-speaking Indians in W. Caldas gave me the word *neará* for these frogs. This word has the meaning of 'poison' and it is also used by the Emperá-speaking Chocó in the very department of that name for the jungle tree from which they obtain an arrow-poison, which according to the late Professor C. G. Santesson contains a non-nitrogenous *glucoside* which is a *powerful cardiac poison*. As the Indians called the tree *pakurú-neará* (*pakurú* = tree), Professor Santesson named the glucoside *pakurine* (see several papers by Santesson, also Wassén, *1935*, p. 105).

The word *neará* should absolutely be written in this way and not *niiara* which erroneously has been done by Mezey (*1947*) when writing on Colombian arrow-poisons. The first vowel is *e* pronounced by the Indians as *e* in Spanish *negar*.[1]) I use this opportunity to agree with Mezey (*1947*,

---

[1]) Caudmont, *1956*, p. 94, '*neéra:* veneno de phyllobates'. The American linguist, Dr. Jacob A. Loewen of Cali, Colombia, expert on Chocó languages, in an answer of April 22, 1957, to a question by me on the word *neará* has had the kindness to inform me that my "spelling with an /*e*/ is quite justified; however the /*e*/ is nasal. As to the /*e*/ of the first syllable we also have to recognize that in some of the northern areas like Rio Verde there is a free variation between [*neana*] — [*niana*] 'poison' but for the area you refer to [*neara*] is the only accepted form." The etymology of the word seems to be uncertain.

p. 319) that the late Professor C. G. Santesson unfortunately didn't know about the work by C. Uribe Piedrahita (*1920*) when he began writing up his results of his investigation on the *pakurú-neará*-poison brought by first Erland Nordenskiöld and later by me to the Gothenburg Ethnographic Museum, due to the fact that the book has been inaccessible for us until in 1957 a Swedish friend, Mr. Hans Tilly of Medellin, Colombia, succeeded in acquiring a copy for our library. In the book by Uribe Piedrahita a small report on the *neará* poison by a chemist Henrique Ehrensperger has been published (pp. 69-70). Personally I was until the publication of Mezey's paper unaware of the fact that it has been possible to get to a more precise determination of the jungle tree from which the *pakurú-neará* is taken. In 1935 we could from information given by the botanists Malme (Sweden) and Mildbraed (Germany) place the tree under the species *Perebea*, sub-species *Naucleopsis*, or possibly *Ogceodeia*, of the family *Moraceae* (Wassén, *1935*, p. 97), in Mezey (*1947*, p. 319) it is said that »el veneno se saca de la corteza de un árbol de la familia de las *Artocarpóideas*, posiblemente, segun C. V. Mortton, de la especie *Ogcodeia ternstroemiiflora*.»

When asked about the *pakurú-neará* - tree and its poison by the author, the Indians of La Unión declared that they did not know anything about it or its qualities. As several gave the same answer not knowing of each other, and as they, on the other hand, were very positive and openly granted information on the frog poison, I do not doubt that they spoke the truth.

When in 1936 contributing to the paper by Santesson and me published in the *Etnologiska Studier* 3, I could on pages 348-349 especially deal with the word *pakurú*, which according to information at that time kindly sent to me by the late famous Dutch researcher and expert on the languages etc. of the Guiana Indians, Dr. C. H. de Goeje, must have to do with a word *buku-ru* for 'poison', 'arrow-poison', 'mançanilla' belonging to the men's language of the Island Caribs and without doubt originating from the Kaliña.

The Emperá-speaking Indians of La Unión gave me the word *kokoi* for a little frog of black color. This word, which according to Professor Holmer should be written *kokõĩ*, was, however, the designation for the poisonous frog given to me by Noanamá-speaking Chocó Indians in Southern Chocó in 1934 as well as by Emperá-speaking Indians on the river Saija of the Department of Cauca (cf. Wassén, *1935*, p. 99). In Mezey (*1947*, p. 321), probably following Posada Arango (*1920*), it is written *Co-Coi* (and given as a "*Rana Dendrobates*").

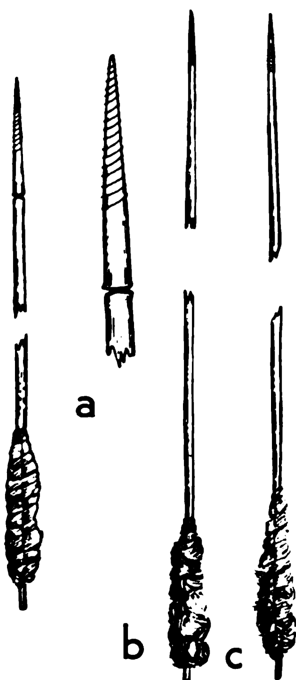

Fig. 5. Blowgun darts. *a*, from GEM 1955.22.3, 21.5 cm., detail nat. size; *b*, 1955.22.19 a, 24.2 cm.; *c*, 1955.22.11 a, 23.6 cm.

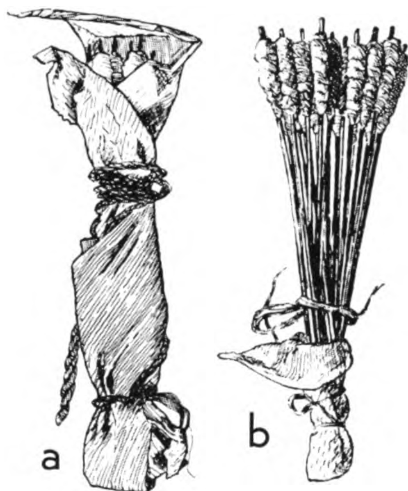

Fig. 6. Bundles of poisoned darts. *a*, GEM 1955.22.1; *b*, 1955.22.12. Scale 1:4.

The frogs collected by the Chocó Indians for their arrow-poison have when alive very brilliant warning colors (see figs 3-4). According to a color description given by zoologist von Sneidern a typical *neará* (*Dendrobates-*) frog has the following colors:[1]) "Back of the animal (1) bright reddish-yellow, upper parts of the extremities (2) dirty yellow with wate-rings in black and small dots, the lower parts of the extremities (3) grayish-black, iris: reddhis brown; the ventral side of the animal has from the nose to the middle of the abdomen a black bottom and a golden watering, except for the neck which is all black. At the back of the abdomen and at the underside of the extremities the color was blue-black with lighter colored spots." The size of a typical animal was according to our measurements: length 35 mm., total length 95 mm. and breadth 17 mm.

As is already known from our previous works on the Chocó Indians the poison extracted from the small frogs is used for smearing the tips of darts for blowguns, which still are the hunting weapons of these Indians if they cannot get hold of a gun. When ready for use a dart has the typical

[1]) Figures in colour description refer to the schematic drawing of a frog. This drawing is a copy of one made by von Sneidern during our field work.

appearance (see fig. 5) of fine spirals cut some centimeters from the tip (so that the poisonous material will not be rubbed off), a circular cut (so that the tip itself breaks off and will be kept in the body of the animal even if it can succeed in getting away with the rest of the dart),[1]) and, finally, at the rear end what Yde in his study of South American blowgun types calls "a wad of fluffy plant fibre in order to fit into the bore of the tube" (Yde, *1948*, p. 284). The word for the silk-cotton tree from which the fibre for the darts is obtained was by the Indian Francisco Dovigamo given as *muchaupuda*. The darts are kept in small parcels of leaves, as for instance GEM 1955.22.1 (fig. 6 a), containing 10 darts said to have been poisoned with frog-poison, and originally given to Sr. Alfredo Londoño by the Indian Belisario Dovigamo, or they are kept in quivers or cases of bamboo, naturally with the poisoned tips downwards. A blowgun is by these Emperá-speaking Indians named *u*, and it is here always of the type IV according to the classification by Yde (*1948*) and to quote him thus "composed of two halves of a split palm stem, glued together and wound with bark strips or bast strings" (Yde, *1948*, p. 283). The palm in the Chocó case is the *chonta* (*Guilielma* sp.), in the Indian language *meme*. The material used for wrapping the blowgun is obtained from lianas called *porre* or *porra*.[2]) The darts are called *ukida*, meaning the »tooth of the blowgun (*kida* = tooth). During our research in W. Caldas I collected four blowguns, three in La Unión (GEM 1955.22.*5*, length 221 cm., *6*, length 270 cm., *7*, length 255 cm.) and one at a place called La Bamba on the Tatamá River (GEM 1955.22.8, length 249 cm.). Three of these (1955.22.6—8) have the muzzle end carved to form a foresight (see fig. 7 b) in a way as is shown also in fig. 26 C in Wassén, *1935*, p. 91. The fourth blowgun (1955.22.5, fig. 7 a) has at a short distance from the tip a sight consisting of a rodent's (*Dasyprocta*) tooth fastened on the blowgun with a lump of black material. As to the problem raised by Yde (*1948*, p. 276) if these so-called sights really have this function or only are used to "mark the top of the barrel" I am unfortunately not prepared to give a definite

[1]) Comp. the excellent description in Fejos, *1943*, p. 50: "This (i. e. cutting a ring around the darts close to the tip) is done to assure that the dart, if broken by the animal, will snap off at the ring, thus leaving the poisoned end in the wound. This device is especially important in hunting monkeys who, when hit, immediately try to extract the dart."

[2]) In the GEM collection from Erland Nordenskiöld's expedition to the Chocó Indians in 1927 there is a liana collected among the Emperá-Chocó at the R. Sambú of Panama (Cat. No. 1927.27.330). The catalogue says that inner bark from this liana is used for wrapping blowguns (*ukú*). When among Emperá-speaking Indians at the R. Saija (department of Cauca) in 1934, I got the word (*h*)*ogu* for blowgun.

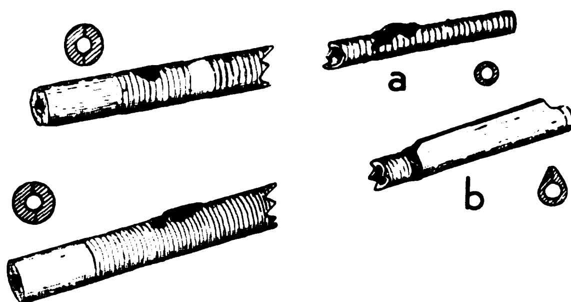

Fig. 7. Blowguns of *Chonta*. *a*, GEM 1955.22.5, 221 cm., butt 3.4 cm., muzzle end 1.7 cm.; *b*, 1955.22.6, 270 cm., butt 3.5 cm.

opinion, as I, when collecting the material, not had this special point in view. Yde is referring to Farabee according to whom the so-called sights are only used to mark the top, and then he (Yde) adds that "a blowgun generally has a natural tendency to warp, but when the tube is held with the weak side uppermost — on which the sight is placed — the gun will be straight. This opinion has been confirmed to me by oral information from persons employed in the engineering business by Venezuelan authorities who have visited certain tribes in the Orinoco region (The Guahibo, Piaroa). Another observation I have made when handling blowguns in museum collections, is that the sight of some specimens is placed so close to the mouthpiece that it is impossible to see the muzzle of the barrel when looking at the sight at the same time." To this can be added that the muzzle end sights of the type shown in fig. 7 b obviously must have been cut to give a better result when taking aim, especially as this kind of blowgun like modern rifles also have a sight close to the butt.

To return to the containers for the darts they are generally made of bamboo (fig. 8, GEM 1955.22.2—3). The specimen in fig. 8 b was acquired from the Indian Francisco Dovigamo and it contained two darts with poisoned tips and ready for use as well as 72 darts without poison. The darts all seem to be split from *chonta* wood. The quiver is interesting because of having a special bag of caoutchouc for the fibre material to wrap the darts with.[1]) This bag has been made in the following way: A little bag of cloth is filled up with Indian corn and coated with the latex

[1]) A supply of silk cotton (from trees of the family *Bombacaceae*) is sometimes kept in Chocó Indian houses in baskets. The Nordenskiöld expedition collected a worn out basket containing silk cotton in a Chocó dwelling at the R. Docordó (GEM 1927.27.269).

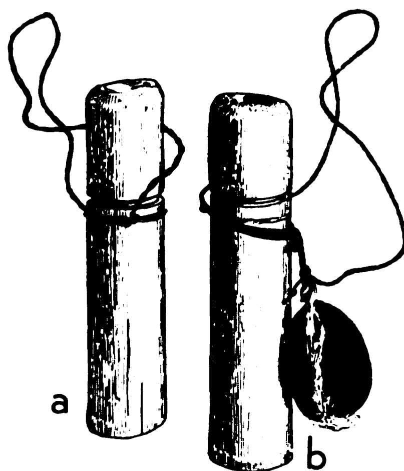

Fig. 8. Containers of bamboo for blowgun darts. *a*, GEM 1955.22.3, 28 cm.; *b*, 1955.22.2, 30 cm. The bag made of caoutchouc.

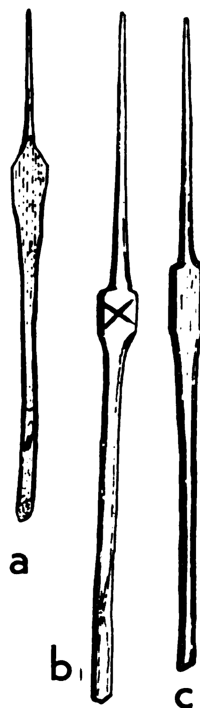

Fig. 9. Sticks used when piercing the frogs for extracting the poison. *a*, GEM 1955.22.10, 27.4 cm.; *b*, 1955.22.17, 18.5 cm.; *c*, 1955.22.18, 17.5 cm.

of rubber trees (which are found in this region) and placed to dry in the sun. When dry, the corn and the cloth are removed and the bag of caoutchouc is ready for use and keeps its form. This rubber-coated receptacle is the only one I know of from Chocó-speaking Indians. All other quivers kept in the Gothenburg Ethnographic Museum from either the expedition by Nordenskiöld in 1927 or my own in 1934 have fibre receptacles either of calabash or other fruit shells or vegetable fibres. As we know miniature baskets are also used sometimes in South America for this purpose.

We now turn to information received from the Indians in La Unión as to the preparation of the frog-poison.

When Francisco Dovigamo handed over to me the quiver shown in fig. 8 b (GEM 1955.22.2) he described the method of preparing the poison in the following way: "A stick is put through a frog from one of its feet to one of its arms. The animal's head is kept down and the tips of the darts are pressed against the back of the frog and thereafter dried."

Of the sticks used I brought three in the collection (fig. 9). They are

Fig. 10. Indians demonstrating how the frog is kept on a special stick for the extraction of poison. La Unión, W. Caldas.

called *siurukida* 'bamboo tooth', from *siuru* 'bamboo' and *kida* 'tooth'. The specimen 1955.22.10 (fig. 9 a) was said to have been made for temporary use only, and it was cut by Tomás Geragona, a son of Rafael Geragona from R. Agüita. The sticks 1955.22.17-18 (fig. 9 b-c) on the other hand, were said to be of proper shape and proportions, and they were carefully cut by another son of the Geragona man. In one of the photographs accompanying this paper the young Indians are shown when handling a frog for getting arrow poison on the tips (fig. 10). A proper way of obtaining the poison should — according to Tomás Geragona and Camilo Tonai — be the following: "The forelegs of a frog are tied with a string and then the special

stick *siurukida* is put through the mouth and body of the animal so that it comes out through one of the hind legs. Now the string from the forelegs is stretched so that the animal lies outstretched along the stick. The tips of the darts are hastily beaten against the back of the animal, while the frog is kept rotating on the stick. During the beating the yellow-red skin of the animal's back falls off and gets on to the tips of the darts. These should be dried quickly over a fire."[1])

When the above-mentioned Indians were demonstrating their method (May 17, 1955) we got 20 poisoned darts from one frog, of which we took 10 for Popayán and 10 for Göteborg (GEM 1955.22.11 a-j), but the Indians explained that one animal very well could be enough for about 30 darts.

With this I think that practically all information I can give about the frog-poison material from the trip in May 1955 to W. Caldas already has been given.

Before finishing my paper I wish, however, to make a few references to the work by L. Lewin (*1923*) and an article by Saffray (*1872*). Lewin (p. 428) says that the frog used by the Chocó should be called *Phyllobates melanorrhinus* Dumeril, or *Phyllobates bicolor* var. *toxicaria*, or, finally, *Phyllobates chocoensis*. When the Swedish zoologists have been naming the frogs collected by me (in two different time periods and in quite different locations) *Dendrobates* I first thought that I had reason to believe that I had brought that other kind of a poisonous frog, which Dr. Saffray (quoted in the following) in his article from Chocó written in 1869 says that the natives were catching when there were no *Phyllobates melanorrhinus*. The name *Phyllobates chocoensis* has been used by the Colombian author Posada Arango (*1871*), quoted by Lewin (*1923*, p. 428), but when I in 1936 brought the question before Professor Santesson, he, in his turn consulted the zoologist Dr. L. G. Andersson, Stockholm, who was of the opinion that the *Phyllobates chocoensis* was identical with the *Dendrobates tinctorius* Schneider and also said that this identity had been clearly stated in the *Zoological Records* 1872 (see Santesson, *1936*, p. 17). Thus we seem to be entitled to use, as has been done in this paper, the name of *Dendrobates tinctorius* for the frogs collected by us and used by Chocó Indians for extracting a poison.

In the paper by Posada Arango some Indian names for the frog have been mentioned and one of them quoted by Lewin, *1923*, is »*neaará*» (explained by "little poisonous toad"). This confirms the name given to me

[1]) According to an explanation given to Mr. von Sneidern by Professor Helmer (?) Dunn of Philadelphia this drying involves an oxidation of the poison which gives it more strength. Fresh poison is otherwise comparatively inactive.

by Indians in La Unión in 1955. It is also confirmed in the text by Lewin that the animals are not found creeping in the trees; as a matter of fact our Indians found them in the woods among leaves etc. below the trees. Lewin also says that the Indians protect their hands with leaves when catching the frogs and that they put a stick through the frog's body in the way described in this paper. The difference from the methods explained to us in La Unión is that the Indians there do not keep the animal close to a fire to extract the poisonous secretion but that they hold the darts close to the fire when drying them. According to Lewin the whole animal on the stick is held close to a fire and through the heat a quantity of "milchiges, leicht gelbliches, giftiges Sekret" comes out of the skin. A single animal is said to be good for 50 darts (*op. cit.*, 429). Lewin also says that frogs of both sexes can be used for extracting the poisonous secretion.

It may be that some of the Indians in Chocó really keep the frog itself close to a fire when getting the poison, in that way accomplishing the process of strengthening the poison by oxidation at the same time. As explained in Wassén, *1935*, pp. 99-100, I had only two poisonous frogs at my disposal in 1934, but my Noanamá friends explained to me that the animal was held over the fire and that the skin was scraped off. When printing my work in 1935 I had no possibility of quoting Saffray, *1872*, who speaking about the natives of the San Juan River also repeats the statement of the Indians keeping the animal over a fire. As said above he also makes the statement that the frog used should be *Phyllobates melanorrhinus* but that the Indians lacking this kind catch a variety with a black abdomen. As the whole text by Saffray is interesting I think it worth while to quote it in this context from the original. His text was written in 1869 that is earlier than the text quoted by Lewin from Posada-Arango was published. Saffray, *1872*, p. 98: "La *bodoquera* est l'arme ordinaire des habitants du San-Juan; mais, au lieu du *curaré*, ils emploient un venin de grenouille. Le batracien qui fournit ce venin ne se trouve que dans certains cantons. C'est la grenouille *Phyllobates melanorrhinus*, longue d'environ trois pouces, jaune, avec des taches rouges sur le dos, des yeux noirs fort grands et une tache noire sur le nez. *A défaut de celle-là, on prend une variété à ventre noir* (Italics by me, H. W-n). Les Indiens conservent ces petites bêtes dans des noeuds de bambou. Lorsqu'ils veulents obtenir le poison nécessaire à leur chasse, ils attachent la malheureuse créature à une branche de bois vert, audessus d'un feu de braise. Bientôt le corps de la grenouille se couvre d'une mousse blanchâtre, puis d'une huile jaune que l'on recueille en raclant la peau de la victime. Celle-ci est alors replacée dans sa prison, et si elle ne meurt pas de cette demi-

cuisson, elle pourra fournir plus tard une nouvelle quantité de liqueur toxique. De même que le *curaré*, le venin de grenouille agit seulement sur les organes de la locomotion, et fait périr par asphyxie."

In the continuation Saffray reports how he in order to test the toxicological effect of the poison asked an Indian to try shooting a jaguar and they went hunting together. They didn't get a jaguar but instead a young deer ("*un daguet*") and Saffray says that they found the wounded animal ("*le chevreuil blessé*") in ten minutes after it had been shot by the Indian. It was then still alive but incapable of movements.

During our stay in La Unión we had no possibilities to prove in a practical way — like Saffray did — the action of the poison but, on the other hand we had one day when two Colombian priests were passing La Unión on their way to Santa Cecilia a contest in blowgun-shooting as also three Indians of the Geragona family were present. It is perhaps unnecessary to add that the Indians won.

While reading the last galley proof of this paper I received a letter of August 2, 1957, from Dr. Bruce W. Halstead, according to which the arrows and the information on frog poisons had been turned over to the Pharmacology Department of the School of Tropical and Preventive Medicine for further evaluation. The pharmacologists there called his attention to the fact that "this particular group of poisons have been extensively studied by H. M. Lee and K. K. Chen, Jour. Pharm. & Exper. Therap., 102: 286—290, 1951." The letter continues to say that "in view of the fact that these poisons have received thorough attention, we do not feel that it would be of value to conduct any crude toxicological tests."

The main objective of this paper — to give the ethnographical facts about the collection — has, however, been fulfilled. Whether the information given in the article by Lee and Chen on "the occurence of *nor*-epinephrine" in *Ch'an Su*, a commercial form of Chinese toad poison (from *Bufo bufo gargarizans*) can be automatically applied to the *Dendrobates* frogs from Colombia, I am not competent to judge. I am for this reason fortunate to be able to add here — just before the final printing of this paper — that a Swedish pharmacologist and Associate Professor of the *Karolinska Institutet*, Stockholm, Dr. *Bo Holmstedt*, has declared his willingness to take over pharmaco-toxicological investigation of the arrow-poison material treated here.

BIBLIOGRAPHY

CAUDMONT, JEAN

1956 *La lengua Chami, III, Textos y Vocabulario.* Revista Colombiana de Antropologia, Vol. 5, pp. 71—108. Bogotá.

FEJOS, PAUL
1943 *Ethnography of the Yagua.* Viking Fund Publications in Anthropology 1. New York.

LEWIN, L.
1923 *Die Pfeilgifte.* Leipzig.

MEZEY, KALMAN
1947 *Venenos de flecha de Colombia.* Revista de la Academia Colombiana de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales, No. 27, pp. 319—323. Bogotá.

POSADA ARANGO, ANDRÉS
1871 *Le poison de rainette des Sauvages du Chocó.* Archives de Médecine navale, XVI: 203—13, Paris.

SAFFRAY, le docteur
1872 *Voyage à la Nouvelle-Grenade: X.* Le Tour du Monde, Nouveau Journal des Voyages, XXVI: 2, Paris.

SAMPER ORTEGA, DANIEL
1937 *Nuestro lindo país colombiano.* (3rd ed.). Bogotá.

SANTESSON, C. G.
1928 *Ein Pfeilgift mit Herzwirkung aus Südamerika (Columbia).* Acta Medica Scandinavica, Vol. 68: 3—4, pp. 287—304. Stockholm.
1929 *Ein Pfeilgift mit Herzwirkung aus der Neuen Welt.* Skandinavisches Archiv für Physiologie, Vol. 55, pp. 230—257. Berlin and Leipzig.
1931 *An Arrow Poison with Cardiac Effect from the New World.* Comparative Ethnographical Studies ed. by Erland Nordenskiöld, Vol. 9, pp. 155—187. Göteborg.
1935 *A Report in brief of an Examination of Chocó Indian Poisons* and *Pharmacological Examination of the Cayapa Poison;* see pp. 105—108 in WASSÉN, *1935.*
1936 *Pfeil- und Fischgift aus Kolumbien und Ekuador.* Etnologiska Studier, 2, pp. 15—29, Göteborg: Etnografiska Museet.

SANTESSON, C. G. *and* WASSÉN, HENRY
1936 *Some Observations on South American Arrow-Poisons and Narcotics. A rejoinder to Professor Rafael Karsten.* Etnologiska Studier, 3, pp. 330—358. Göteborg: Etnografiska Museet.

URIBE PIEDRAHITA, C.
1920 *Apuntaciones sobre la geografía médica de la región de Urabá.* Medellin. [This work contains, pp. 69—70, an »*Estudio de un veneno indígena*» by Henrique Ehrensperger].

WASSÉN, S. HENRY
1935 *Notes on Southern Groups of Chocó Indians in Colombia.* Etnologiska Studier, 1, pp. 35—182. Göteborg: Etnografiska Museet.
1955 *Giftgrodor och indianer i västliga Caldas. Resebrev.* Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, July 2, 1955. Göteborg.

YDE, JENS
1948 *The Regional Distribution of South American Blowgun Types.* Journal de la Société des Américanistes, n. s., Vol. 37, pp. 275—317. Paris.

Appendix: Short Emperá Word List

The following words were taken down by me in La Unión, Department of Caldas, Colombia, in May 1955, by interrogating some of the Emperá-speaking Indians there. The informants were three, namely Balbino Dovigamo (B.), his son Francisco (F.) and Rafael Geragona (G).

The notation of the speech-sounds was originally made in Spanish sound values, and I keep here a Spanish alphabetical order of the words with English translations within parenthesis.

My linguist friend Nils M. Holmer, Professor of Lund University, has kindly revised the list. I owe this fellow-traveller in Chocó my best thanks for this help which also includes analytic and comparative remarks. The author alone, however, is responsible for any errors of fact or interpretation which may occur.

When the publishing of this short list was well under way, part III "*Textos y vocabulario* (*de*) *La Lengua Chamí* by Jean Caudmont (Revista Colombiana de Antropología, Vol. V, pp. 73-108, Bogotá, 1956) had not yet come into my hands and thus no special references to it could be made. It is, however, my hope that this short list may at least in parts supplement the more detailed one by Caudmont, based on material collected by my Colombian friend Gerardo Reichel-Dolmatoff.

S. H. W—n.

a

Abanico (fan)	puoi (F.)
Alma (soul)	hauri (del 'hueso' bueri). (B.)
Amarillo (yellow)	si-kuara (F.)
Árbol (tree)	pakuru (G.) (∽ cortar, pakuru tui, G.)
Azul (blue)	si-para (F.); (According to Holmer in Noanama or Waunana: ci-pãũra, 'blue' or 'green').

b

Balso (tree having light wood)	mohan (F.)
Barba (chin)	kidaturu (F.)
Batea (tub)	parri (F.); (Probably from Sp. *barril*. *Pari* (= parri) also used in Cuna).
Bejuco (liana)	hĕkara (F.); (A 'bejuco' used for wrapping the blowguns was called porra or porre by informant G.)
Blanco (white)	si-torro (B., F.); (Hombre blanco, 'white man' sipuru, also name of a white-faced monkey. B., F.)
Boca (mouth)	i (F.)

Bodoquera (blowgun)	u (B., G.)
Brazo (humerus, upper part of the arm)	ikia (F.); (Forearm = napatu (F.)

c

Cabello (hair of the head)	puda (F.)
Cabeza (head)	poro (F.)
Calor (heat)	chiduasia (F.)
Caimito, Caimo (star apple)	tukuhau (F.)
Canasta (basket)	e (F.); (Holmer has heard ẽ(*a*). 'Canasta chiquita' e sake, G.)
Canoa (canoe)	hampa (F.)
Caña (sugar cane)	soso (B., F.)
Casa (house)	te (B., G.); ('Bohío' 'Indian hut' kitoate, F., 'barrer la casa' teparre, from Sp. 'barrer', F.)
Cazar (to hunt)	meawai (G.); 'Cazar conejo' (rabbit) meawai kurihia (G.)
Cedro (a tree, Cedrela sp.)	kahua (F.)
Ceja (eyebrow)	taukara (F.); The same word was given for 'pestaña' 'eyelash'.
Codo (elbow)	pudar (F.)
Colibrí (humming bird)	impusu (G.)
Corazón (heart)	uñempa (F.); The same word was given for 'pulmón' 'lung'.
Cuatro (four)	kimar(e) (B.)
Cuchillo (knife)	neko-sake = ('cuchill(it)o' (F.)
Cuello (throat)	osor (F.); (os- 'garganta')
Culebra (snake)	tama (G.); 'Picadura de culebra' tamajabu; 'Curar picadura de culebra' juraitamakabe; 'Evitar culebra' tamapeakai (G.); (The word tama was given for the bushmaster by F. who gave the word (h)ensera for the equis (*Botrops rhombeatus*).
Cuñado (brother-in-law)	utewai (F.)
Curar (una enfermedad, to cure)	nesikai (G.)
Chaquira (bead)	kurəma (G.)
Chonta (a hardwood palm tree)	meme (G.); By F. the word gẽa was given for the 'palma chontaduro'.

d

Dedo (finger)	narhumidi (F.); 'Dedo del pie','toe' hinumini (F.)
Diente (tooth)	kida (B., F.)
Dos (two)	ume (B., F.)

e

Escalera (ladder)	herameta (F.)
Escoba (broom)	kutabarre (F.); Cf. Sp. *barrer*.

Este (East)	umantakara (F.)
Estomago (stomach)	tani (F.)
Estrella (star)	kakaina (B. F.)
Excrementos (excrements)	aah (F.)

f

Feto (fetus)	araparapu (F.)
Fogón (hearth)	ataparra (F.); Holmer has heard parra and te-barra.
Fuego (fire)	təbu-kira (B.)

g

Gallina (hen)	eterre (B., F.)
Gallo (cock)	kanir (B., F.); This word is also used by the Cuna Indians.
Garganta (throat)	okapana (F.)
Guadua (variety of bamboo, *Guadua angustifolia*)	sioro (B., F.)

h

Hacha (ax)	chara (G.)
Hermana (sister)	eampa (F.); 'Hermanita' eampa-sake.
Hermano (brother)	abba (F.); 'Hermano menor' abba-sake.
Hija (daughter)	kau (F.)
Hijo (son)	warra-sake (F.) (= 'little son').
Hombre (man)	munkina (B., F.); 'Hombres', 'men' = 'Indians' empera (B., F., G.)
Hombro (shoulder)	ıkia (F.)
Hueso (bone)	pərə (F.); The same word is used for '*hueso*' and for '*pierna*', '*pie*', as Swedish '*ben*' = 'bone' and 'leg'.

l

Labio (lip)	okar (F.)
Lengua (tongue)	kirame (F.)
Luna (moon)	edeko (B., F.)
Lluvia (rain)	kue (B., F.)

m

Machete (machete)	neko (F.); Cf. 'cuchillo'.
Madera (wood, tree)	pakuru (G.)
Maiz (Indian corn)	pe (B., F.)
Mamá (mother)	tana (B. F.)
Mano (hand)	hua (B.); 'Mano derecha' hua-warara; 'mano izquierda' huavi.
Marido (husband)	kima (F.) ('husband' or 'wife').
Mate (bailing scoop, made of calabash)	sàũ (F.)
Matriz (uterus)	hisi (F.)
Mono (monkey)	sipuru (v. *blanco*). (B., F.)

Mucho (much)	ania (B.)
Mujer (woman)	wera (B., F., G.); Mujer = wife wera-sake, 'little woman'.
Muñeca (wrist)	kuakukura (F..)
Muslo (thigh)	kũ (F.)

n

Nalga (buttock)	akida (F.)
Nariz (nose)	kun (F.)
Negro (black)	nioro (B.); 'Negro cara' si-paima (B.).
Nieto (grandson)	an-sake (F.); The same word was given for 'biznieto', great-grandson.
Nube (cloud)	huara (B., F.)
Norte (North)	yauru (F.)

o

Ojo (eye)	tau (B., F.)
Oreja (ear)	kərə (F.)
Orina (urine)	siapo (F.)
Oro (gold)	ne (B.)
Oeste (West)	edauoawasi (F.)

p

Papá (papa)	tata (B., F.)
Paruma (a woman's skirt)	paru (F.)
Pecho (breast)	akar (F.)
Peligroso (dangerous)	chikachirwa (G.)
Penis	me (F.)
»Pensamiento» (mind, thought)	pida (F.)
Perro (dog)	usa (F.)
Pescar (fish)	toa (G.); Cf. Noanamá tõ- 'to hunt'.
Pie (foot)	hinu (F.)
Piedra (stone)	mo *or* mõ (G.); Holmer has heard mõ-kara.
Plata (silver)	parata (Span., B.)
Plátano (plantain)	pata (B., F.)
Pollo (chicken)	chi-sake (F.)
Primo, prima (cousin)	weda (F.)

q

Quijada (jaw)	oritar (F.)

r

Rana (frog, in this case a black one)	kokõi (B.); The same word in Noanamá; 'Rana' venenosa' = *Dendrobates* sp. neará.

Río (river)	to (G.); The name of the San Juan river was given by G. as to-charra; charra = 'lejos'.
Rodilla (knee)	ondara (F.)
Rojo (red)	si-pure (F.)

s

Saliva (saliva)	idoba (F.)
Sangre (blood)	oa (F.)
Seno (breast, a woman's ∽)	pu (F.)
Sol (sun)	pisia (B., F.); 'Donde se pone el sol' chiuasia; 'donde se levanta el sol' numeimei. G.
Sur (South)	yanempai (F.)

t

Tatabro (peccary)	pidoe (B., F.)
Talón (heel)	irukara (F.)
Techo (roof)	piga (F.)
Tigre (jaguar)	imama (F.)
Tijereta (name of a bird)	tununehu (G.)
Tres (three)	umpea (B.)
Tripas (intestines)	kinsi (B.)

u

Uno (one)	aba (B., F.)
Uña (nail)	pisí (F.)

v

Verde (green)	sipar (F.); Cf. si-para 'azul'.
Vulva	ke (F.)